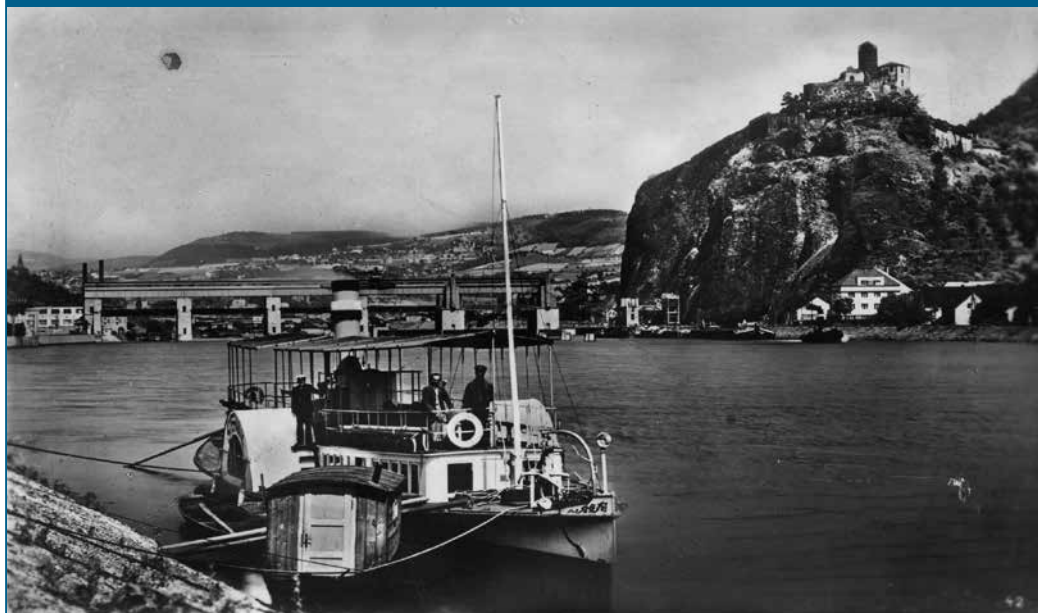

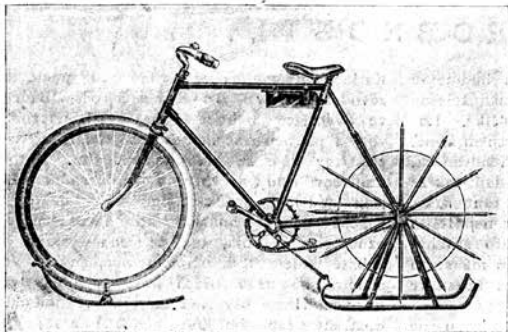
Příspěvky k ústecké vlastivědě

číslo 14

Muzeum města Ústí nad Labem

2016

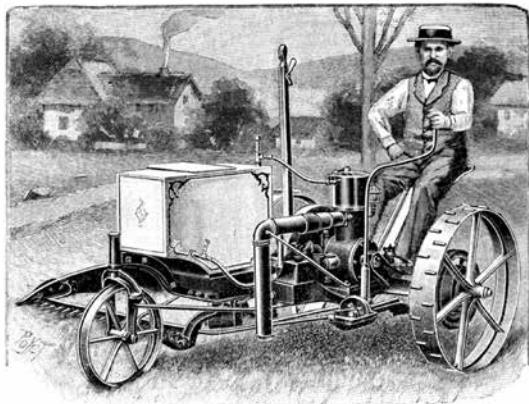
Bicykl přeměněný na lední saňky.

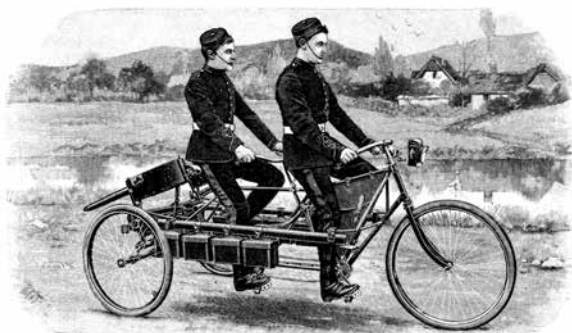
Scherrerova záchranná okna uzavřená.

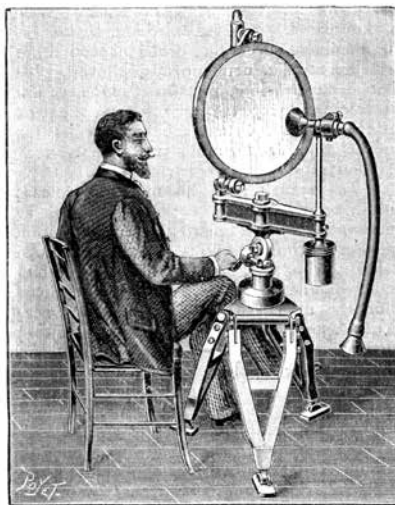
Scherrerova záchranná okna otevřená. Řebřík jest úplně zatížen.

Mac Cormickův automobilní stroj žací.

Maximova mitrailleusa na tricyklu. Stroj při jízdě.

Cowpercolesův zrcadlový telefon.

OBSAH

Historie

140 let ústeckého muzea (Václav Houfek).....	2
Krása zavařovacích sklenic (Martin Krsek).....	8
Půda v Roztokách ukrývala pozůstalost stavitele lodí (Martin Krsek).....	10

Archeologie

Nedestruktivní geofyzikální průzkum ve Svádově (Luboš Rypka).....	14
---	----

Přírodověda

Velemloci od Bodamského jezera i z Podkrušnohoří (Zuzana Vařilová).....	20
Chráněné rostliny na území města Ústí nad Labem (Petr Bultas).....	24
Lišaj oleandrový (Jiří Spružina).....	29
Zápisky z terénního deníku (Jiří Spružina).....	33

Knihovna

Elbeverein (Helena Houfková).....	36
-----------------------------------	----

Výstavy

Plavba na páře (Martin Krsek).....	38
E. G. Doerell (Václav Houfek).....	46
Již 140 let (Eliška Wiesnerová).....	50
Umění australských domorodců (Zuzana Vařilová).....	53
Karel Plechač – země, lidé, hory (Jiří Preclík).....	57

Akce pro školy a veřejnost

Bořeň místo Borče (Martina Kaucká).....	60
Noc ve znamení pruhovaného trička (Martina Kaucká).....	63
Letní čítárna (Martina Vodáková).....	66
6. ústecký den porcelánu (Kateřina Šimová).....	68

Zprávy a novinky

Ústecké muzeum obnovilo členství v ICOM (Václav Houfek).....	70
Gloria musaealis pro Muzeum města Ústí nad Labem (Václav Houfek).....	70
Projekt zpřístupnění šikmé věže (Martin Krsek).....	72
V domě Schlattnerových v Libouchci byla objevena další skrýš (Tomáš Okurka).....	75
Den archeologie (Eliška Wiesnerová).....	77
Zemřel Vladimír Štěrba (Václav Houfek).....	79
Poštolky v ústeckém muzeu (Václav Beran).....	80
Muzeum členem Evropské sítě říčních muzeí (red).....	81
Exponáty měsíce.....	83

140 LET ÚSTECKÉHO MUZEA

Václav Houfek

Již 140 let je v Ústí nad Labem muzeum. Jeho počátky jsou v roce 1876, kdy péči Průmyslového spolku byla v ústecké Hrnčířské ulici v tehdejšímu hotelu Zlatá loď zahájena první muzejní výstava. První čtvrtstoletí trvání ústeckého muzea pak bylo ve znamení obrovského rozvoje samotného města Ústí nad Labem, a souvisela s tím i neustále se rozvíjející oblast kultury a vzdělávání, kde mělo muzeum své nezastupitelné místo. Ve svých počátcích bylo i díky svému zakladateli muzeum v Ústí nad Labem především muzeem průmyslovým, teprve později se začalo věnovat také regionálním dějinám a přírodě. V roce 1896 přijalo ústecké muzeum do svých služeb prvního profesionálního muzejníka Adolfa Kirschnera, který navázal na do té doby dobrovolnou práci členů Průmyslového spolku. Zahájil také rozsáhlou akviziční činnost, byl například prvním, který na Ústecku realizoval cílevědomé archeologické terénní výzkumy. Rozsah činností ústeckého muzea narostl záhy tak, že se na jeho dalším rozvoji muselo podílet i město Ústí nad Labem, které na sebe od roku 1902 převzalo hlavní finanční a technickou podporu muzea v rámci tehdy vzniklé Muzejní společnosti.

Počátek 20. století je spojen s velkým rozvojem ústeckého muzea. Rostly nejen sbírky, ale i kvalita odborné práce, čehož je dokladem řada studií, které byly publikovány ve výročních zprávách ústeckého muzea. Novým významným tématem se staly přírodovědné sbírky muzea, zvláště pak sbírky geologické a mineralogické. Na jejich rozvoji se podíleli univerzitní geologové Josef Emanuel Hibsich a Fritz Seemann, v oblasti kulturních dějin byli činní například Alexander Marian nebo Carl Jahnel. Asi nejvýznamnější postavou v tomto období byl mezinárodně uznávaný historik a sociolog Julius Lippert. Ještě v roce 1912 vznikla v Ústí nad Labem také městská galerie a tím byly položeny základy ke snahám vybudovat v Ústí nad Labem významné muzeum, které by mohlo být také oporou snah získat pro Ústí nad Labem sídlo vysoké školy.

Bohužel, pozitivní vývoj na několik let přerušila první světová válka. Během ní byly odloženy plány na výstavbu nové muzejní budovy, řada úmrtí významných osobností narušila bezprostřední kontinuitu muzejní práce. Krátce po skončení války v roce 1918 se ale podařilo jako sídlo ústeckého muzea získat **zámek v Trmicích**. Záhy se podařilo ustavit pracovní skupiny,

Muzejní spolek na zámku v Trmčích, rok 1938
(foto sbírky MMUL)

kteří se významně podílely na dalším rozvoji muzejní práce. Postupně byly na zámku v Trmčích vybudovány stálé expozice, začaly vycházet regionálně historické nebo přírodovědné časopisy, monografie a sborníky. Muzeum spoluorganizovalo rozsáhlou veřejnou vzdělávací činnost, jejímž symbolem i motorem byl historik a gymnaziální profesor Franz Josef Umlauf. Muzeum se zapojilo do zcela nových forem muzejní práce, kterými byly například tematické výstavní projekty k dějinám středověkého umění v severozápadních Čechách. Ústecké muzeum se tak zařadilo mezi tři nejvýznamnější regionální německojazyčná muzea v Čechách.

S příchodem nacistické vlády v říjnu 1938 se do muzejních sbírek dostala část materiálů z ústeckého českého menšinového muzea, po vypuknutí 2. světové války byla nacisty zničena pamětní síň s památkou husitské bitvy z roku 1426 v Hrbovicích. Do muzejních sbírek se dostal později soubor předmětů, které nacisté konfiskovali na základě rasistických německých zákonů osobám tzv. „židovského původu“. Poslední významnější aktivitou německého muzea byla výstava ke 130. výročí bitvy u Chlumce v roce 1943. Prvním českým a prvním poválečným ředitelem muzea v Ústí nad Labem se

Zámek v Trmčích, kolem roku 1935 (foto sbírky MMUL)

stal Alfréd Piffel. Jeho péčí se podařilo zachránit velké množství regionálně historických a uměleckých památek z majetků německého obyvatelstva Ústecka, které bylo podrobena odsunu. Bohužel, již v roce 1947 odešel Alfréd Piffel do Bratislavy a pro ústecké muzeum začalo období dvou desetiletí úpadku a stagnace. Nepodařilo se získat podporu zřizovatele muzea, který zanedbával nejen investice, ale i prostou podporu provozu muzea a správy jeho sbírek. Došlo tak k řadě nevratných škod. Nakonec v Ústí nad Labem zanikla galerie, a sídlem krajské galerie se staly Litoměřice, stejně jako se sídlem krajského muzea staly Teplice. V roce 1966 musel být pro špatný stav budovy zámek v Trmčích se všemi expozicemi uzavřen.

Naštěstí v této době postupně nastoupila do muzea nová generace muzejníků, v čele s muzejním ředitelem a historikem Miroslavem Grisou. Muzejní sbírky se postupně dočkaly řádné péče. Podařilo se zahájit projektové práce na vybudování nového sídla muzea v rámci historického soudního areálu na Mírovém náměstí. Velmi progresivní projekt byl ale počátkem 70. let zrušen a ředitel M. Grisa byl z politických důvodů odvolán z funkce.

V roce 1972 bylo rozhodnuto, že se sídlem muzea stane **areál školních budov** vedle ústeckého divadla. Muzeum zde nejdříve pouze v pronajatých

prostorách zahájilo výstavní činnost, postupně zde vybudovalo stálé historické expozice k dějinám Ústecka, v budově vznikla fotografická laboratoř a bylo zde umístěno archeologické oddělení. Ostatní pracoviště během 70. a 80. let putovala po různých náhradních prostorách, než se mohla vrátit do postupně rekonstruovaného trmického zámku. Ten se pro potřeby muzea podařilo zachránit před plánovanou demolicí, které bohužel neušla zbylá část zámeckého areálu.

Ředitelem ústeckého muzea byl více jak dvacet let až do roku 1994 František Ledvinka. Vedle velkého rozvoje odborné muzejní práce se sbírkami, se podařilo ústeckým muzejníkům také vybudovat skanzen lidové architektury v Zubrnících nebo zachránit kostel sv. Floriána v ústeckém Krásném Březně před devastací a položit tak základ pro záchranu této jediné národní kulturní památky v Ústí nad Labem.

Na počátku 90. let došlo k rozsáhlé proměně ústeckého muzea. V rámci restitucí byly původním vlastníkům vráceny kostel sv. Mikuláše ve Všebořicích nebo hrad Sřekov. Dnešní Národní památkový ústav převzal správu

Expozice archeologie na zámku v Trmčicích, kolem roku 1935
(foto sbírky MMUL)

zubnického skanzenu a později také zámecký areál s kostelem sv. Floriána. Ústecké muzeum opustilo zámek v Trmicích a postupně převzalo správu objektu historických budov v centru města Ústí nad Labem.

V letech 1994 až 2008 muzeum řídil jako ředitel Tomáš Wiesner. V těchto letech prošlo ústecké muzeum rozsáhlou proměnou své práce s veřejností, stalo se uznávaným odvážným inovátorem mezi českými muzejními institucemi. Také rozvinulo vědeckou a mezinárodní spolupráci. Od vzniku Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem v roce 1991 v ní získalo ústecké muzeum významného partnera. Muzejní česko-německé a česko-rakouské projekty se pak staly základem pro vznik sesterské instituce Collegium Bohemicum v roce 2006. Od roku 1996 začaly vlastní přípravné a projektové práce na rozsáhlé rekonstrukci muzejní budovy. Počátek vlastní rekonstrukce je na konci roku 2005, kdy ústecké muzeum uzavřelo pro veřejnost svou budovu a opustilo ji. Vlastní rekonstrukce pak byla zakončena v polovině roku 2011, kdy byla muzejní budova opět otevřena. Tím byl završen projekt rekonstrukce muzea, který by v této podobě nebyl možný bez finanční podpory Evropské unie.

Vernisáž výstavy „Archeologické nálezy v Ústí“ (1983), zleva ředitel muzea F. Ledvinka, referent odboru kultury ONV Ústí n.L. J. Mlynář, vedoucí archeologického oddělení M. Cvrková a tehdejší muzejní konzervátorka, nyní historička J. Hubková (foto sbírky MMUL)

Pohled do stálé historické expozice ústeckého muzea, rok 1986
(foto sbírky MMUL)

V současnosti Muzeum města Ústí nad Labem spravuje muzejní sbírky, které reprezentuje více než 200 000 evidenčních čísel, což je více než 1 100 000 kusů sbírkových předmětů. O sbírky se starají odborná oddělení, archeologické, historické, přírodovědné a muzejní knihovna. Muzeum je příspěvkovou organizací Statutárního města Ústí nad Labem a spravuje jeho majetek s ročním příspěvkem na provoz ve výši cca 19 milionů Kč. Patří mezi čtyři největší a nejvýznamnější městská muzea v České republice (další jsou v Praze, v Brně a v Ostravě). Kvalitu současné muzejní práce dokládá řada ocenění. Zatím posledním je cena za vůbec nejlepší muzejní výstavu roku 2015 v České republice, kterou získalo ústecké muzeum od Ministerstva kultury ČR a Asociace muzeí a galerií ČR, a to za výstavu „Tenkrát na severozápadě“.

Pohled do bohaté a dramatické historie ústeckého muzejnictví nabízí výstava „Již 140 let“, která trvá v ústeckém muzeu od 3. září do konce roku 2016. Kurátorkou výstavy je Eliška Wiesnerová, která v hutné zkratce umožnila návštěvníkům nasát něco z atmosféry dávných let muzejního života nebo se seznámit se způsobem prezentace muzejních sbírek v první polovině 20. století.

KRÁSA ZAVAŘOVACÍCH SKLENIC

Martin Krsek

Do sezóny zavařování se trefil netradiční exponát měsíce ze sbírek Muzea města Ústí nad Labem, a to historické zavařovací sklenice. Sbíрка obalového skla, kterou disponuje ústecké muzeum jako jedno z mála v České republice, zachycuje vedle dominantních lahví i rozmanitost a krásu zavařovacích sklenic vynikajících rozličnými tvary, velikostí a půvabnými firemními značkami. K jejich velkým producentům patřila ústecká sklárna založená v roce 1872 coby největší lahvárna v Rakousko-Uhersku, a právě torzo vzorkovny zachráněné ústeckými muzejníky ze sklárny v sedmdesátých letech 20. století tvoří základ této sbírky. Kolekci navíc letos rozšířila akvizice souboru sklenic s kompletním zavařovacím hrcem značky „**REX**“, pocházejícího ze statku v Chlumu na Děčínsku, darovaného majitelkou Veronikou Kráslovou. Další exempláře „zavařovaček“ pak našli o prázdninách pracovníci muzea ve sběrném dvoře, a to včetně obsahu v podobě padesát let starých zavařenin. Exponát měsíce sklídl u návštěvníků značný ohlas. Zřejmě to způsobilo postupné obnovení zájmu o zavařování. Už se sice zdálo, že sklepy plné kompotů z éry babiček jsou minulostí, že tento tradiční způsob konzervace zeleniny, ovoce, hub či masa vytlačila celoroční nabídka čerstvého zboží ze supermarketů a že by jejich návrat mohla přinést snad jen hospodářská nouze

Značka zavařovaček REX dala druhé jméno zavařování - rexování (foto J. Preclík)

vzešla z nějaké další války. Ale poslední vývoj v českých domácnostech naznačuje, že domácí kompoty zažívají renesanci. Stojí za tím touha po zdravější výživě a ekologičtějším chování k potravinám. Právě zavařování umožňuje zužitkovat bioprodukty z vlastní zahrádky či darů lesa.

První pokusy se zavařováním potravin provedl v roce 1700 Denis Papin, vynálezce papiňáku. Praktického využití se ale tento způsob dlouhodobého uchování poživatin dočkal až o sto let později. Zásahu na tom nesl Napoleon Bonaparte, který vypsál vysokou odměnu za řešení problému se zásobováním vojska jídlem. Tak vznikla první konzerva sterilizovaná varem. Sklenice se začaly pro tentýž účel používat až zásluhou německého chemika Rudolfa Rempela, jenž v roce 1880 vymyslel

zavařovačku s gumovým těsněním a později i další příslušenství pro zavařování kompotů. Vše patentoval roku 1892 a hned našel podnikavce, který se jeho nápadu ujal. Jmenoval se Johann Carl Weck, uvedl na trh zavařovací sklenice s „**Weck**“ značkou jahody. A už navždy se stal králem německého trhu v tomto sortimentu. V Německu se pro zavařování „Einkochen“ vžil lidový termín „Einwecken“, který v roce 1907 přešel do spisovné němčiny.

V českých zemích získal dominantní postavení o něco mladší výrobce „**REX**“. Také se v češtině ke slovu zavařovat ustálilo synonymum „rexovat“ (obdobně jako existuje k vysávání „luxovat“ odvozené od značky vysavačů „**LUX**“). Ovšem plejáda značek vylisovaných na zavařovačkách byla podstatně širší a některé zněly z dnešního pohledu dost kuriózně, třeba: Frauenlob (chvála hospodyně), Immerfrisch (stále čerstvé), Reichsglas (říšská sklenice) nebo Namenlos (bezejmenné).

Firma REX dodávala kompletní vybavení pro zavařování včetně hrnce a teploměru (foto J. Preclík)

PŮDA V ROZTOKÁCH UKRÝVALA POZŮSTALOST STAVITELE LODÍ

Martin Krsek

Lodní tesař, to byla jedna ze specifických profesí pro obyvatele vesnic podél Labe na Litoměřicku, Ústecku a Děčínsku. Dřevěné labské čluny se stavěly na každém příhodném místě. Koncem 19. století se postupně centralizovala výroba v loděnicích a začala také převládat výroba kovových člunů. Někteří lodní tesaři si však zachovali samostatnou živnost, jedním z nejúspěšnějších v regionu byl **Adolf Gube (1867–1948) z Roztok u Povrlů**. V letošním roce se podařilo Muzeu města Ústí nad Labem náhodně objevit na půdě někdejšího Gubeho domu unikátní pozůstalost v podobě náradí a součástí k výrobě lodí i dokumentace a získat ji do sbírek techniky.

Původně jsme do starého domu pod tratí v Roztokách zamířili kvůli zprostředkování nabídky staré pračky. Když ale muzejník na půdě mezi harampádím zahlédl záchranný kruh z lodě a velké dřevěné truhly s nápisy Adolf

Pozůstatky dílny Gerharda Gubeno na půdě domu v Roztokách (foto J. Preclík)

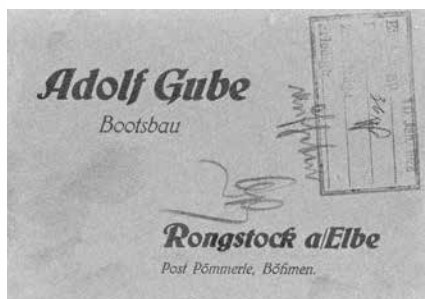
Jedna z dřevěných truhel roztockého stavitele lodí ukrývala součásti lanoví pro jachty, ucpávky do dřevěných lodí a olověná závaží pro rybářské sítě. Vedle nářadí nález zahrnoval i výkresovou dokumentaci (foto J. Preclík)

Gube, zájem se okamžitě stočil jinam. Vyšlo totiž najevo, že bývalý majitel domu byl stavitel lodí a tyto věci po něm na půdě zůstaly. Následná prohlídka objektu vydala nečekané objevy. Ve zmíněných truhlách se totiž nacházela lodní lana s kladkami, rybářské sítě, odborná literatura ke stavbě lodí. Jedna místnost na půdě byla dokonce zařízená jako dílna, stál tu truhlářský ponk a různé nářadí. Mimořádnou památku na řemeslo stavitelů lodí představuje osobní kufr s nářadím uloženým ve třech patrech, který mimo jiné skrýval i štůsek výrobních štítků s nápisem „*Adolf Gube Bootsbau Rongstock Sudetenland*“. Další ceněnou část pozůstalosti vydala stará zaprášená skříňka, která uchovávala svazek výkresů k jednotlivým lodím. Podařilo se ale najít třeba také gumový plášť lodníka nebo knoflíky a prýmky z „námořnické“ uniformy. Mimo půdu pak majitelka domu uchovávala krabici s fotografiemi a dokumenty bývalého majitele. Černobílé snímky zachycují různé Gubeho výrobky – plachetnice, veslice, motorové čluny, jachty, a to jak v procesu výroby,

tak při transportu a plavbě. Kolekce dokumentuje i soukromý život rodiny Gubeovy. Při zpracovávání nálezu se prostřednictvím internetu pak podařilo ještě dohledat a získat dobový katalog výrobků firmy Gube z roku 1928. Při základním zjišťování dat o firmě a jejích majitelích poskytly tištěné vzpomínky odsunutých obyvatel Roztok „Rongstock vor der gewaltsamen Vertreibung seiner engenstammten Einwohner“ dokreslující údaje. Roztocká dílna Adolfa Gubeho byla zařízená moderními stroji a stavěla loďky všeho druhu a její majitel pracoval mnoho let ve vlastní firmě, byť spolupracoval často i s velkou loděnicí ve Valtířově. Své dva syny Adolfa a Gerharda nechal vyučit lodnímu stavitelství a pracovali s ním. I dceru Gertrudu zapojil, ta šila potřebné plachty. Firma stavěla jednoduché veslice, ale také nejluxusnější a nejdražší plachetnice a rychlé motorové čluny. V zimních měsících se vždy předzásobila na novou sezónu a čerstvě postavené lodě skladovala v jedné staré fabrice. Adolf Gube se také živil jako rybář, měl jediný právo lovit ryby síti mezi Povrly a Těchlovicemi.

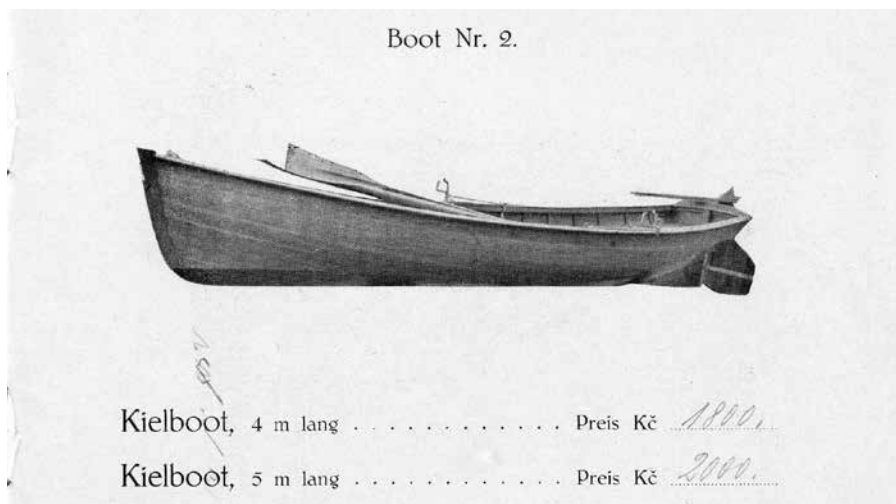
Dřevěné truhly nesly převážně označení „Adolf Gube“, ale některé také Gerhard Gube. To byl právě poslední pokračovatel tradice stavby lodí v Roztokách po smrti Adolfa Gubeho v roce 1948. Rodina, byť byla německé národnosti a Gerhard sloužil u nacistické armády, nepodléhala odsunu, protože stavitelé lodí byli pro československé hospodářství těžko nahraditelnými specialisty. Živnost ale stát zkonfiskoval a Gube musel pracovat v zestátněných ústeckých loděnicích. Doma se už věnoval alespoň stavbě lodních modelů, jejichž drobné součástky se také v dílně našly. Gerhard zemřel v osmdesátých letech 20. století bezdětný. Autor článku momentálně pracuje na podrobném zdokumentování osudu loďařské firmy Gube. Nález byl

Plechové štítky, jimiž Gube označoval své lodě a obálka katalogu hotových výrobků z roku 1928

prakticky záhy po jeho převezení do muzea představen veřejnosti v rámci výstavy „Plavba na páře“.

Katalogový list s obrázkem veslice a fotografie transportu jachty pořízená na nádraží Povrly, muž na vagónu je Adolf Gube senior (foto z pozůstalosti)

NEDESTRUKTIVNÍ GEOFYZIKÁLNÍ PRŮZKUM VE SVÁDOVĚ

Luboš Rypka

V červnu 2016 došlo ve Svádově, vzdáleném asi 5 km východně od Ústí nad Labem, po vydatných deštích k náhlému propadu terénu na pozemku p. p. č. 40. Jde o zahradu patřící k č. p. 90. Majitel pozemku, pan Petr Hána, zde jednoho rána v mírném svahu při jižní hraně pozemku zjistil kuželovitý propad o velikosti 2 x 2,5 m a hloubce nejméně 5 m. Veškerý propadlý materiál zmizel v dutině neznámého původu a velikosti. Okraje jámy se navíc začaly dále propadat, k čemuž přispívaly další deště, jež během letošního léta následovaly. Propad se nacházel v bezprostřední blízkosti rodinného domu pana Hány, a tak bylo před vlastní sanací nutné stanovit velikost i charakter nezná-

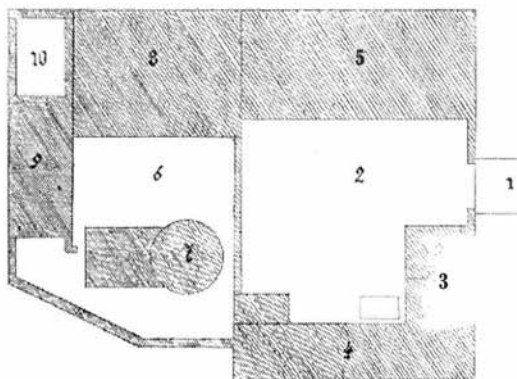
Letecký snímek s vyznačením místa propadu a oblasti bývalé tvrze/hradu ve Svádově vymezené vysokou zdí, čárkovaně jsou označeny plochy geofyzikálního průzkumu (podklad: www.mapy.cz, upraveno)

mých dutých prostor pod povrchem zahrady. Nebylo totiž jisté, zda nemůže dojít k propadům i na jiných místech, jež by mohly narušit statiku domu i blízké ohradní zdi sousední parcely (p. p. č. 59/2). Z těchto důvodů se pan Hána obrátil s prosbou o pomoc na pana Malinkoviče, místostarostu městského obvodu Ústí nad Labem – Střekov, pod který obec Svádov spadá. Přivolaný geolog z ČGS v Praze vyslovil předpoklad, že se může jednat o pozůstatky technického díla (např.

sklepení) neznámého stáří a doporučil provedení geofyzikálního měření a kamerový průzkum těchto neznámých podzemních prostor. Zároveň byli kontaktováni i pracovníci Muzea města Ústí nad Labem a Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ústí nad Labem. Předmětná lokalita se totiž nachází v prostoru zasypaného vodního příkopu a jeho předpolí, jež přímo souvisí s areálem dřívějšího panského sídla, které stávalo na vyvýšeném místě (pahorku vulkanického původu) na sousední parcele p. p. č. 59/2, tudíž bylo nutné prověřit, zda propad nesouvisí s tímto sídlem.

Původně zde snad během poloviny 13. století vznikla nejprve tvrz, jež byla zřejmě za vlády Přemysla Otakara II. přestavěna ve vodní hrad napájený nejspíše blízkou řekou Labe. V 16. století byl celý areál přestavěn na renesanční panské sídlo, k němuž během následujících století přibyl i pivovar a další hospodářské budovy. Z renesanční stavební fáze se do dnešních dnů dochovaly již jen dolní části obvodové ohradní zdi, vstupní mostek se dvěma oblouky a zřejmě i části obvodového zdiva vily „Habsburg“ (včetně mírně zahloubeného suterénu), která na konci 19. století nahradila ruiny původního renesančního paláce, postupně rozebírané i místním obyvatelstvem na stavbu vlastních domů. Během přestavby paláce na vilu bylo provedeno srovnání terénu, při kterém zanikly i romantické zbytky okrouhlé bergfritové věže, jež byly posledním stojícím svědkem gotické fáze někdejšího hradu. Po pivovaru a dalších hospodářských budovách nezbyly také žádné stopy. I příkop je dnes již rovněž zasypan, převážně nejspíše kuchyňským a stavebním odpadem z četných přestaveb areálu. V nově zrekonstruované vile s prvky původního renesančního zdiva dnes sídlí firma obchodující se sportovním náčiním.

Plán hradu Svádova z roku 1720: 1) příjezd k bráně, 2) přední dvůr, 3) vrátnice, 4) pivovar s kašnou, 5) dvůr (obsahující chodbu a 4 světnice), 6) hradní dvůr, 7) velká věž s přístavkem, 8) palác, 9) přístavek s kuchyní a prádelnou, 10) zahrádka, kdysi stavení (podle Sedláček 1923)

V průběhu srpna 2016 bylo postupně provedeno **dvouj měření georadary** s různým hloubkovým dosahem a různými frekvenčními anténami, a to jak na ploše zahrady s propadem, tak na vyvýšené sousední parcele v areálu bývalé tvrze a hradu (pozdějšího záměčku), aby mohlo být stanoveno, zda podzemní prostory zasahují i pod sousední parcelu. Toto však bylo ztíženo tím, že výškový rozdíl mezi oběma parcelami je okolo 3,5–4 m, spodní zahrada s propadem byla navíc přístupná jen v omezeném úzkém prostoru, takže nebylo možné s georadarem prozkoumat celou plochu. První zkušební geofyzikální měření provedl na počátku srpna RNDr. Roman Křivánek, PhD. (geofyzik Archeologického ústavu AV ČR v Praze) radarem Cobra-WIFI II švédské výroby s frekvenčními anténami mezi 150–500 MHz. Měřeno bylo celkem 20 radarových profilů (pod ohradní zdi v místech propadu, dále na sousední parcele při severní straně ohradní zdi a několik zkušebních profilů v jihovýchodní části areálu bývalého hrádku v místech, kde měla kdysi stát bergfrítová věž, zachycená ještě na plánech areálu z let 1720 a 1898). Již během měření se však ukázalo, že hloubkový dosah použitého radaru je nedostatečný, dobře se vykreslovaly pouze anomálie do 1–2 m hloubky, hlubší situace nebyl přístroj schopen zachytit. Profil realizovaný nejbližší ohradní zdi nad místem propadu naznačil, že podzemní prostor může pokračovat jižněji, směrem pod opěrnou ohradní zeď. Profily realizované při severní hraně ohradní zdi v areálu bývalého hrádku/tvrziště měly dosah pouze do cca 2,5 m,

Jižní část zahrady p. p. č. 40 s částečně dochovanou renesanční ohradní zdi někdejšího tvrziště, pohled od SV (foto L. Rypka)

v hloubkách okolo 0,5–1 m byly zaznamenány četné kamenité destrukční vrstvy po zaniklých starších objektech panského sídla (na plánu z roku 1720 zde měl stát renesanční až barokní dvůr s chodbou a čtyřmi místnostmi). Nejzajímavější výsledky přinesl pokusný průzkum v jihozápadní části areálu na plošině před novodobým altánem, kde měla kdysi stát bergfritová věž s pozdější přístavbou. Zde byly do hloubek 1–1,5 m zjištěny vrstvy destrukcí s pravděpodobnými kameny, jež mohou být skutečně (částečně již rozvlečenými) podzemními relikty po věži s její pozdější západní přístavbou.

Druhé georadarové měření proběhlo o týden později. Bylo provedeno Ing. Rudolfem Tenglerem z firmy RTG třemi typy georadarů vlastní výroby s různými frekvenčními anténami (50, 150 a 300 MHz). Měřeno bylo celkem 19 profilů položených kromě jižní části podél ohradní zdi u propadu i v dalších volných plochách v ploše zahrady na p. p. č. 40 u č. p. 90. Dále byly křížem měřeny profily v severní části zahrady na sousedním pozemku tvrziště/hrádku, obdobně jako při prvním měření. Podrobněji byla též v 17 profilech proměřena plocha před novodobým altánem v jihozápadní

První zkušební měření georadarem podél propadu na úpatí vysoké ohradní zdi někdejší tvrze/hrádku (foto J. Preclík)

Kamerový průzkum podzemních prostor za účasti PhDr. H. Teryngerové z NPÚ, ú. o. p. Ústí nad Labem (foto Z. Vařilová)

části tvrziště v místech, kde stávala bergfrítová věž. Profily realizované v okolí propadu na p. p. č. 40 zjistily dutinu v hloubce 4,5–5 m, v které se vykresloval pravděpodobný strop v lehkém oblouku (klenutý prostor). Výška dutiny je nejméně něco okolo 2 m a šířka se pravděpodobně pohybuje mezi 5–8 m. Další dutina byla zjištěna pod cestou při východní části domu č. p. 90, mimo přístupný sklep pod ním. Ve sklepe zdivo nelícuje, může jít o umělou přepážku, a tedy za ní může sklep pokračovat, případně může jít o jiný dutý prostor. Tento prostor (sklep?) začíná v hloubce 2,5 m, výšku dutiny lze odhadnout opět na něco okolo 2 m, což by výškově odpovídalo i stávající výšce sklepa, dutina se ale zřejmě oproti stávajícímu sklepu nachází o něco hlouběji, a tak není jisté, zda jde o pokračování téhož prostoru. Stávající sklep pod č. p. 90 tak může být uměle přehrazeným daleko větším prostorem zděným z kamenů. Návaznost na dutinu pod propadem nelze potvrdit ani vyvrátit, výškově si neodpovídají. Profil měřený uvnitř vily na sousedním pozemku ve stávajícím sklepe prokázal výraznější (zásypovou?) vrstvu v hloubce okolo 1 m, původní sklep byl zřejmě daleko hlubší a je nejspíše z velké části zanesen. Dutiny zde nebyly zjištěny žádné. Zásadní jsou ovšem profily realizované podél severní části sousedního pozemku u ohradní zdi nad propadem, respektive cca 2–2,5 m jihovýchodně od něj. Na pozemku je patrná částečně zarostlá kruhová betonová krycí deska. Pod ní byl georadarem zjištěn (novodobě sanovaný?) zasypaný prostor, jenž připomíná šachtu. Odrazy zde šly až do hloubky kolem 11 m. Může jít např. o zasypanou studnu či cisternu na vodu. Hloubka po odečtení výškového rozdílu mezi oběma pozemky přibližně odpovídá hloubce zjištěné dutiny na parcele s propadem. Šachta mohla do tohoto prostoru vyúšťovat (možná úniková cesta z areálu tvrziště/hrádku?). Na ploše před altánem byla naměřena svislá linie výkopu dosahující do hloubky kolem 2 m. Může jít o negativ (základovou spáru) původního zdiva, související snad se stavbou věže či mladší přístavby.

Kamerový průzkum, který provedli pracovníci firmy Kanalizace-UL Hruška, není bohužel příliš jednoznačný. Průzkum odhalil, že většina prostoru je zřejmě přírodního původu (přirozená kaverna), nelze však vyloučit dodatečné rozšíření prostoru druhotným lámáním. Na jednom záběru je snad možné identifikovat zděné ostění, které přiléhá přímo ke skále. Místo propadu může být provalenou zděnou klenbou, jež mohla na prostor navazovat. Nelze vyloučit ani návaznost na šachtu zjištěnou na sousedním pozemku, ani souvislost s další dutinou (sklepe?) v blízkosti domu č. p. 90 (či i stávajícím sklepe pod ním). Může jít o vzájemně propojený systém přivádějící

vodu z Labe do vodního příkopu a do studny v areálu, přístupovou cestu k řece či únikovou cestu ústící do vodního příkopu (případně kombinaci všech těchto možností). Na tyto otázky by mohla odpovědět jedině zjišťovací sondáž formou plošného odkryvu, kterou však nelze za současných podmínek z bezpečnostních, statických ani finančních důvodů realizovat.

Literatura:

Anděl R. a kol. (1984): Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3. Severní Čechy. Praha, s. 451.

Jellinek H. V. (1936): Beschreibung des alten Schlosses in Schwaden, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes 16, s. 41–47.

Krupička J. (2016): Stanovisko ČGS k ohlášenému propadu na pozemku parc. č. 40 v k.ú. Svádov. Posudek České geologické služby. Archiv AO Muzea města Ústí nad Labem. 4 s.

Křivánek R. (2016): Zpráva o zkušebním geofyzikálním měření na lokalitě Svádov, okr. Ústí n. L. Archiv AO Muzea města Ústí nad Labem. 10 s.

Sedláček A. (1923): Hrady, zámky a tvrze Království českého 14. Litoměřicko a Žatecko. Praha, s. 373–374.

Tengler R. (2016): Ústí nad Labem – Svádov, Labská 90. Georadarový průzkum. Odborná zpráva z geofyzikálního měření. Archiv AO Muzea města Ústí nad Labem. 15 s.

Tscherney A. (1900): Schwaden an der Elbe, 2. Teil. Aussig, s. 630–631, 634.

Úlovec J. (2002): Hrady, zámky a tvrze na Ústecku. Ústecká vlastivěda 3. Ústí nad Labem, s. 159–175.

Úlovec J. a kol. (2005): Encyklopedie českých tvrzí 3 (S–Ž). Praha, s. 783–786.

Výřez z obrazu E. G. Doerrela z roku 1874 znázorňující areál renesanční tvrze ve Svádově

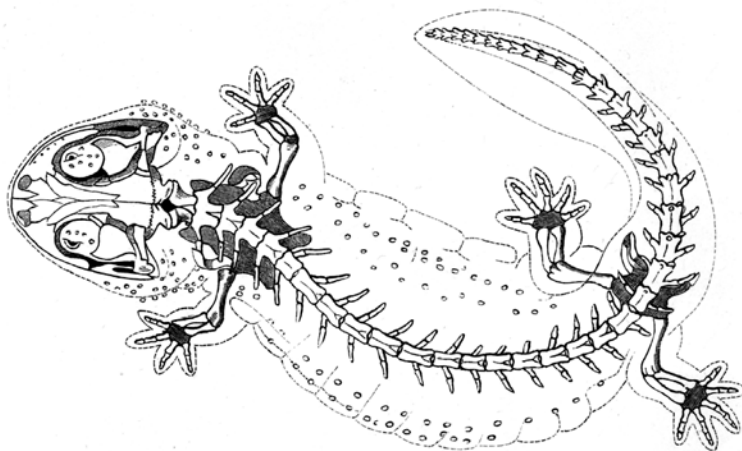

VELEMLOCI OD BODAMSKÉHO JEZERA I Z PODKRUŠNOHOŘÍ

Zuzana Vařilová

Když se řekne velemlok, někdo si představí zmutovaného obřího mloka, někdo živoucí exempláře ocasatého obojživelníka z pražské zoo, někdo zase neoficiální symbol katedry biologie PřF UK anebo Čapkův román, kde byly velemlokům přisuzovány lidské vlastnosti. Velemlok je nejen fascinující tvor, ale i výrazný fenomén, který vzbuzuje spoustu asociací...

Velemloky rodu *Andrias* lze nalézt v současnosti v Číně a v Japonsku (jejich příbuzný druh pak i v Severní Americe) a představují největší žijící obojživelníky. Obývají sladkovodní prostředí potoků, řek a jezer. Dospělí jedinci dosahují délky 1 až 1,5 metru, ve výjimečných případech i více. Živí se hmyzem, rybami, jinými obojživelníky či korýši. Mají zachovány řadu primitivních znaků, typických pro jejich vyhynulé předchůdce, a do dnešní doby se příliš nezměnili. Jsou proto nazýváni „živoucí fosilie“. Odborníky bylo zjištěno, že tato zvířata obývala v období terciéru (od miocénu do oligocénu, tedy

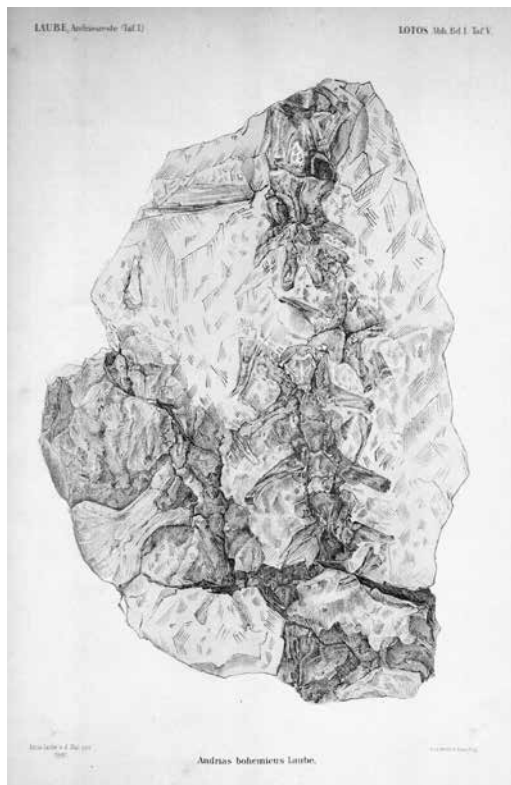
Vnitřní stavba těla velemloka *Andrias scheuchzeri* (ilustrace z Bilder-Atlasu, 1875?)

přibližně před 25 miliony let) i evropský kontinent.

Veľmlok hrál významnou roli zejména v počátku vývoje paleontologie – oboru, který se zabývá studiem zkamenělin a přispívá k poznání evoluce živých organismů na Zemi. První nález učinil Johann Jacob Scheuchzer (1672–1733), lékař a přírodovědec z Zurichu, který v roce 1725 v lomu u Öhningen u Bodamského jezera objevil asi metr dlouhou kostru neznámého tvora. Nález tehda způsobil velké vzrušení. Švýcarský přírodovědec se totiž ve světle „teorie o potopě světa“ domníval, že našel ostatky dítěte, které zahynulo právě při oné biblické události. Nazval ho „Homo diluvii testis“ (Člověk svědek potopy). V té době ještě převažovaly nepodložené názory na původ zkamenělin, které nebyly interpretovány jako pozůstatky dávno existujících organismů, ale jako výsledek vesmírného či božského novotvoření.

Foslie byla správně určena až o více než 80 let později. V roce 1811 prokázal francouzský přírodovědec Georges Cuvier (1769–1832) na základě srovnávací anatomie, že se jedná o zkamenělinu třetihorního veľmloka. Pojmenován byl na počest jeho nálezce *Andrias scheuchzeri*. Šlo o převratný zlom, kterému však předcházela dlouhá a trnitá cesta vědecké teorie o vývoji druhů i přijetí faktu, že historie existence Země je delší než pouhých několik tisíc let...

První nález veľmloka *Andrias bohemicus* z mostecké pánve, zachovaná část páteře a lopatky většího jedince (Laube 1898)

Postupně byly v lomu Öhningen nalezeny další tři desítky pozůstatků těchto tvorů. Během 19. a především 20. století se pak fosilní velemloci začali objevovat poměrně hojně na více než dvaceti různých lokalitách – hlavně v dnešním Německu, Rakousku a také na území Čech.

Gustav Karl Laube, který zkoumal fosilie třetihorních ryb, želv a dalších živočichů z podkrušnohorských pánví, publikoval v roce 1897 článek, ve kterém ohlásil objev prvního velemloka v Čechách, učiněný na lokalitě Břešťany u Bíliny. Svůj nový nález pojmenoval *Andrias bohemicus*, tedy „český velemlok“. Později se ukázalo, že se nijak podstatně neliší od již popsaného druhu *Andrias scheuchzeri*, přesto se představa „českého velemloka“ otiskla do povědomí lidí tak silně, že se používá dodnes.

Velemloci z jílových uloženin mostecké pánve byli nacházeni i později – v roce 1907 a 1929. První exemplář (popsaný Laubem 1898) skončil

Andrias bohemicus ze sbírek ústeckého muzea; pěkný exemplář, na kterém je zachována horní část jedince s lebkou a čelistí (foto Z. Vařilová)

pravděpodobně v Drážďanech, negativ tohoto prvního Laubeho nálezu a mladší nálezy pak v teplickém muzeu. Ve sbírkách Muzea města Ústí nad Labem je uloženo celkem pět fosilií velemloka evidovaných jako *Andrias bohemicus*, které reprezentují různé části kostry – lebku, části páteře a obratle. Všechny pocházejí z Břešťan u Bíliny a do muzea byly získány v letech 1912 až 1931. Tři z těchto zkamenělin popisuje A. Liebus ve svých studiích z roku 1929. Jde o poslední významné nálezy z této lokality, která již byla definitivně odtěžena povrchovým lomem. Několik drobných kůstek bylo v nedávné době objeveno také v Dole Nástup-Tušimice – Ahníkov, přiřazeny byly k druhu *Andrias scheuchzeri*.

Literatura:

Brockhaus F. A. (1875?): Bilder-Atlas, Ikonographische Encyclopedie der Wissenschaften und Künste. Ein Ergänzungswerk zu jedem Conversations-Lexikon. Leipzig.

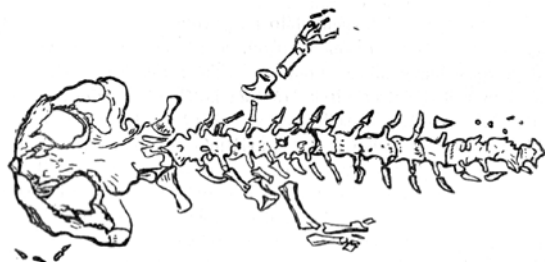
Dvořák Z., Mach K., Prokop J., Knor S. (2010): Třetihorní fauna severočeské hnědouhelné pánve. Severočeské doly, Chomutov. 84–86.

Laube G. C. (1898): Andriasreste aus der Böhmischen Braunkohlenformation (1897). In: Abhandlungen des deutschen naturwissenschaftlich-medicinischen Vereines für Böhmen Lotos, roč. 1, s. 23–32.

Liebus A. (1929a): Neu Andriasreste aus dem böhmischen Tertiär. – Palaeontologische Zeitschr. 11, s. 102–120.

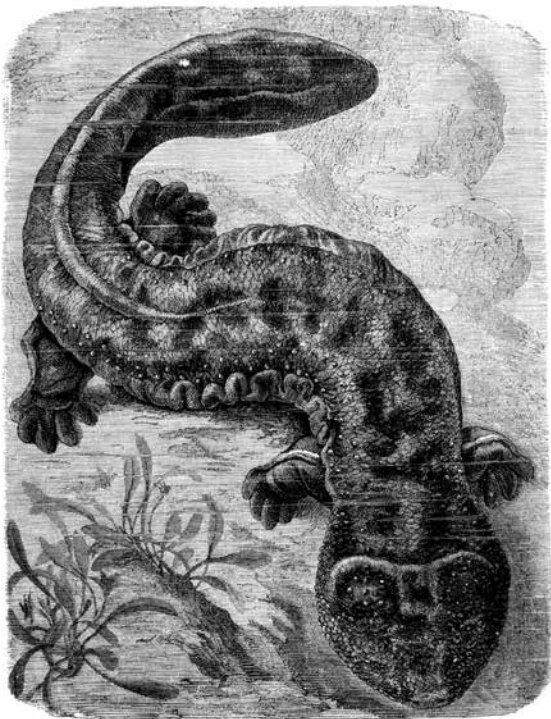
Liebus A. (1929b): Ein neuer Andriasfund aus den Preschener Tonen. – Věst. Stát. geol. úst. Čs. rep. V, 4–5, Praha, s. 284–286.

Stella M., Lelková I. (2010): Andrias scheuchzeri a Andrias bohemicus (nejen) v české vědě a kultuře. K 90. výročí založení Přírodovědecké fakulty UK v Praze. DVT – dějiny věty a techniky XLIII, 4, s. 225–248.

Andrias Scheuchzeri

Fosilie vyhynulého velemloka od Bodamského jezera se stala inspirací Karlu Čapkovi pro román „Válka s mloky“ (1936), alegorii na rozpínavost Třetí říše (ilustrace z knihy)

Historická kresba velemloka japonského (ilustrace z Bilder-Atlasu, 1875?)

CHRÁNĚNÉ ROSTLINY NA ÚZEMÍ MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM

Petr Bultas

I na území urbanisticky tolik zatíženém, jako je areál města Ústí nad Labem, se vyskytují místa, na kterých rostou chráněné anebo alespoň ne příliš běžné druhy rostlin. V případě našeho města jsou to prostranství mezi novostavbami v nedávné době vzniklých sídlišť, parkové plochy, lesní okraje a volná místa v původní rodinné zástavbě.

Dymnivka bobovitá (*Corydalis intermedia*): V listnatém porostu na konci ulice Lesní cesta ve svahu při cestě na temeno Střížovického vrchu, na ploše 3 x 4 m vyrůstá každoročně populace asi 40–50 rostlin tohoto druhu, vyžadujícího další pozornost (C4a). Kvete nachově, vzácně bíle, v měsíci březnu a dubnu. Na území naší republiky se vyskytuje ostrůvkovitě, v Ústí je známa pouze jedna lokalita, na ústeckém okrese dalších pět.

Pochybek prodloužený (*Androsace elongata*): Jednoletý, snadno přehlédnutelný druh mimo období květu, z čeledi prvosenkovitých, rostoucí na obnažených, volných plochách a kvetoucí v dubnu až květnu. Roste v areálu Ústí nad Labem podle zjištění z roku 2013 minimálně na 2 lokalitách na Bukově a 3 lokalitách v prostoru čtvrti Severní terasa. ČR probíhá jižní hranice jeho rozšíření. Patří mezi silně ohrožené druhy (C3).

Okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*): Je jediným zástupcem čeledi orchidejovitých na území města Ústí nad Labem a patří k druhům vyžadujícím další pozornost (C4a). Byla nalezena před několika lety v klíšském parku nedaleko rondelu Hvězda, v ulici Hany Kvapilové, v počtu několika jednotlivců až po několik desítek exemplářů

Dymnivka bobovitá (tobolky)
(foto P. Bultas)

ročně. Populace po dobu sledování kolísá, v roce 2016 bylo napočítáno 6 exemplářů. Není bez zajímavosti, že recentní lokalita tohoto relativně běžného druhu nalezeného také na Střížovickém vrchu je asi 800 m západním směrem od tohoto místa.

Prustka obecná (*Hippuris vulgaris*): Bohatá populace kriticky ohrožené (C1t) vytrvalé vodní rostliny úspěšně prosperuje v neudržovaném, odpadky zaneseném rybníčku v ulici Na louži, mezi posledními rodinnými domy ústecké čtvrti Stříbrníky. Drobné zelené květy prustky rozkvétají od května do července. Ve volné přírodě je její původnost problematická (bývá často vysazována), na tomto stanovišti je výskyt bezesporu druhotný. Nově byla nedávno nalezena ve vlhkých terénních depresích na Mostecku, na tzv. brownfieldech

– tedy na místech poznamenaných do nedávné doby lidskou činností (např. povrchové lomy, doly, opuštěné pískovny apod.).

Drobnokvět pobřežní (*Corrigiola litoralis*): Asi nejvzácnější jednoletý druh, rostoucí na březích Labe (hodnocen jako kriticky ohrožený C1t a zákonem chráněný v nejvyšší kategorii, tedy jako kriticky ohrožený druh dle §1 vyhlášky MŽP č. 395/1992 Sb.). Kvete od července do října. Konkurenčně je velmi slabý a je vázán na střídavě zavlažované pobřežní šterkové lavice. Roste na několika lokalitách od mostu Dr. E. Beneše až po státní hranici v Dolním Žlebu. V případě stavby jezů na Labi by vymizel z naší přírody. Naším územím probíhá část východního areálu druhu.

Záraza síťnatá (*Orobancha reticulata*): Významný nález tohoto druhu – zde parazitujícího na bodláku obecném – byl učiněn v roce 2010, ve čtvrti Všebořice mezi obytnými domy Hornické ulice Ing. M. Dědkem. Kriticky

Okrotice bílá (foto P. Bultas)

ohrožený druh (C1b), kvetoucí od června do srpna, je v rámci ČR nejvíce rozšířen v Lounském středohoří. Jeho existence m.j. závisí na výskytu hostitelských rostlin (pcháč, bodlák) a na vhodném hospodaření v krajině. V blízkém okolí Ústí nad Labem jsou významná stanoviště mordovek a záraz (např. PR Kozí vrch, PP Divoká rokle, PR Sluneční stráň, stráně nad železniční tratí J od Církvic).

Křivatec rolní (*Gagea villosa*): Tento vytrvalý druh drobnějšího, žlutě kvetoucího, chlupatého křivatece roste na několika místech v ústeckých parcích. I když patří celorepublikově k silně ohroženým druhům (C2b), je na Ústecku známo více lokalit (např. Střížovický vrch, akátový porost Schanzenbergu za hradem Střekov, okolí Libova). Kvete v dubnu a květnu; většinou však vytváří pouze sterilní populace.

Zázraza síťnatá (foto P. Bultas)

Třemdava bílá (*Dictamnus albus*): Byla recentně nalezena Ing. V. Jozou na těžko přístupných skalních výstupech Mariánské skály. Slabá populace atraktivního vytrvalého druhu zde přežívá v několika exemplářích. Jediný zástupce čeledi routovitých v naší flóře rozkvétá v květnu až červnu. Požívá statut ohroženého druhu (C3). Další lokality tohoto statného, trsnatého druhu jsou v údolí Labe i Bíliny. Celá rostlina obsahuje aromatické silice, které při dotyku způsobují obtížné a dlouho se hojící puchýře. Tyto silice mohou v letních dnech způsobit samovznícení a třemdava je někdy ztotožňována s biblickým hořícím keřem na hoře Sinaj.

Koniklec luční český (*Pulsatilla pratensis subsp. bohémica*): Poměrně překvapivý nález tohoto druhu v malé populaci byl učiněn sl. Barborou Dvořákovou v dubnu 2011 na stepích Mariánské skály směřujících do údolí Labe. Je hodnocen jako silně ohrožený (C2b), kvetoucí od března do května, a díky zarůstání vhodných stanovišť křovinami je celorepublikově na ústupu. Zde

se nachází v místě atraktivního výhledu na Labe, které trpí velkou návštěvností, a tudíž je jeho budoucnost problematická.

Autorem tohoto příspěvku jsou místa výskytu koniklece lučního českého průběžně sledována viz: „*Aktuální rozšíření koniklece lučního českého (Pulsatilla pratensis (L.) Mill. – subsp. bohemica Skalický) na Ústecku*“. Průzkum byl prováděn na území okresu Ústí nad Labem s několika opodstatněnými přesahy na významná naleziště blízko jeho hranic v letech 2007–2011. Na sledovaném území se během terénního průzkumu podařilo nalézt 60 lokalit koniklece lučního českého. Lokalit s počtem trsů do 10 je 80 %, lokalit s četností 11–50 trsů je 17 %, a pouhá 3 % tvoří lokality s četností nad 50 trsů. Některé lokality (Žim, Skalky u Moravan, okolí Újezdu) jsou ohroženy přímými lidskými zásahy (vyrýpávání, nadměrné trhání, stavební a jiné úpravy, zakládání pastvin), část lokalit zarůstá vytrvalými druhy. I přesto se podařilo ověřit druh na lokalitách, odkud dlouhá léta chyběly údaje, ačkoli na nich byl v minulosti častý (Mariánská skála, Střížovický vrch).

Tařice skalní Arduinova (*Aurinia saxatilis subsp. arduini*): ČR probíhá severní hranice jeho rozšíření. Druh se vyskytuje v masivní populaci na stěnách Mariánské skály a i na dalších skalách (Vrabinec, Kozí vrch, Kamenný vrch, Vrkoč, Střekovská skála, výstupy Průčelské rokle, Deblík, Porta Bohemica, Kalvárie) v údolí Labe od Děčína po Lovosice. Žlutě kvetoucí bohaté trsy této vytrvalé rostliny jsou na skalních stěnách nepřehlédnutelné v dubnu a květnu. Populace tařice na Mariánské skále nebyla ohrožena ani zasítováním skály a vybudováním ochranného plotu v nedávných letech; naopak zde začala výrazně prosperovat. Tařice je hodnocena jako druh vyžadující další pozornost (C4a).

Koniklece luční český (foto P. Bultas)

Pavinec horský (*Jasione montana*): Je druh, který sice není chráněn, ale regionálně se vyskytuje poměrně vzácně. Modře rozkvétá v červnu a v červenci. Stabilní, ale malá populace na Mariánské skále je známa minimálně od roku 2002. V ČR se vyskytuje roztroušeně; na Moravě, v Karpatech je vzácnější. Na Ústecku roste na písčitých půdách u Sebužína a údaj z 80. let minulého století jej udává z travnatého plató jižně neštěmického sídliště Skalka.

Tařice skalní Arduinova (foto P. Bultas)

Přeslička největší (*Equisetum telmateia*): Poblíž místa výskytu pavince horského, na Neštěmickém potoce se v téže době nacházela malá populace dalšího vzácného ústeckého druhu, který vyžaduje další pozornost (C4a). Přeslička největší jinde vytváří dominantní porosty, rostliny dosahují nezřídka výšky 2 metrů. Hojněji se vyskytuje v Českém ráji a na východní Moravě, na ostatním území ČR je vzácná. V Ústeckém okrese má další stanoviště na vlhkých místech nad Zubrnici, na jižních svazích Bukové hory a v okolí Šachova, na hranici s děčínským okresem.

Pozn.: C1t, C1b, C2b, C3, C4a – stupně ohrožení z hlediska ochrany přírody (viz Červený seznam cévnatých rostlin ČR, V. Grulich, 2012: <http://botany.cz/cs/cerveney-seznam/>)

Literatura:

Bultas P., Kroufek R. (2011): Aktuální rozšíření koniklece lučního českého (*Pulsatilla pratensis* (L.) Mill. subsp. *bohemica* Skalický) na Ústecku; (2007 – 2011). Severočes. přír., Ústí nad Labem, 42, s. 31–34.

<http://botany.cz/cs/androsace-elongata/> (citováno 14. 9. 2016)

<http://botany.cz/cs/dictamnus-albus/> (citováno 14. 9. 2016)

<http://botany.cz/cs/corrigiola-litoralis/> (citováno 14. 9. 2016)

<http://botany.cz/cs/equisetum-telmateia/> (citováno 14. 9. 2016)

LIŠAJ OLEANDROVÝ

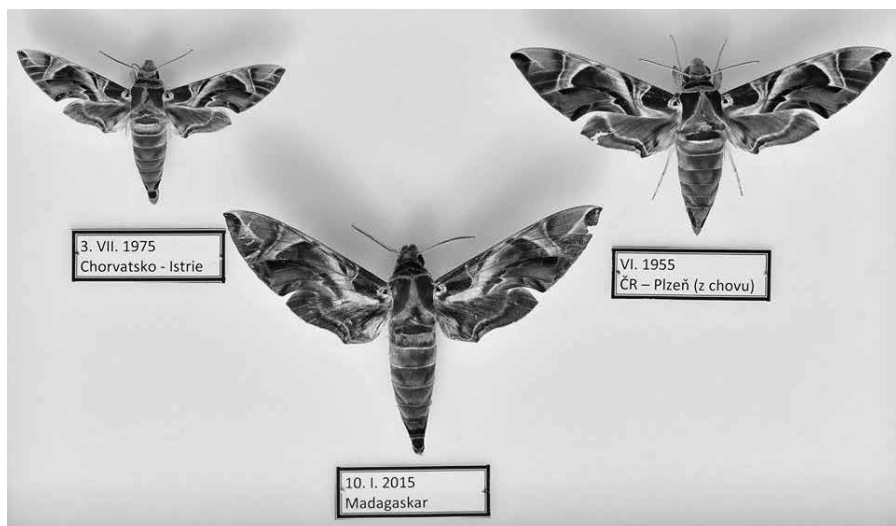
Jiří Spružina

Dne 9. září 2016 nalezla paní Marie Klocová z Terezína na své zahradě v předměstí Litoměřic na keřích oleandru (*Nerium oleander*) celkem **sedm housenek** paleotropického lišaje oleandrového (*Daphnis nerii* Linnaeus, 1758). Na rozdíl od mnoha jiných, kteří nežádoucího škůdce svých rostlin zpravidla zašlápnou, zachovala se duchapřítomně. Od známého si vypůjčila knihu o motýlech, určila druh a vzápětí mne kontaktovala prostřednictvím pracovníka ostravy našeho muzea. Když jsem se dozvěděl, o jakého motýla se jedná, ihned jsem odjel do Litoměřic a housenky vyzvedl k dochování. Jedná se o naprostou entomologickou „bombu“, neboť nálezy imag i housenek tohoto motýla jsou v podmínkách střední Evropy velice ojedinělé. Tažné druhy lišajů se u nás soustavně sledují až po druhé světové válce a rok 1964 byl klíčový, neboť údaje byly shromažďovány prostřednictvím tehdy velmi oblíbeného časopisu pro mládež ABC pod heslem „Najdi svého smrtihlava“. Pro ilustraci: dle informačního portálu Agentury ochrany přírody a krajiny ČR bylo u nás od roku 1964 nalezeno (stav k 22. 9. 2016): rok 1967/1 motýl, 1977/1 motýl a 1 housenka, 2005/1 housenka, 2014/1 motýl. Poslední silnější invaze tohoto druhu do střední a severní Evropy byla zaznamenána v roce 1953.

Že je letošní rok pro tažné lišaje mimořádně příznivý, dokladují i další informace z webových stránek Entomologického ústavu AV ČR zabývající se mimo jiné i mapováním motýlů České republiky. Zde jsou ze září tohoto roku uváděny nálezy lišaje oleandrového: Ostrava – zaregistrován 1 motýl a 4 housenky, Blansko – na keřích oleandru bylo na dvou místech nalezeno celkem 7 housenek, Zvánovice nedaleko Prahy – několik imag vyfotografováno při sání nektaru na zimolezu, Brno-Židenice – housenky na oleandru atd. Celkem byly letos zaregistrovány v rámci naší republiky nálezy z 10 míst, zejména housenek, což je nejvíce od 19. století.

Housenka motýla krátce před kuklením
(foto J. Spružina)

Lišaj oleandrový (imaga) ve sbírkách Muzea města Ústí nad Labem (foto J. Preclík)

Lišaj oleandrový je jedním z největších, nejkrásnějších a pochopitelně i nejvýznamnějších lišajů, s nimiž se u nás můžeme setkat. Délka předního křídla činí 4,5–6,5 cm, čímž dosahuje rozpětí přes 13 cm. Přední křídla jsou úzká, na zadním okraji vykrojená, zadní jsou mnohem menší, v klidové poloze zcela ukrytá pod předními. Na sametově zelené základní barvě křídel vyniká v podivuhodné harmonii složitý, bělavě růžový ornament. Tímto zbarvením je motýl dobře maskován při denním odpočinku v keřích oleandru. Motýl je domovem v tropech a subtropích, kde vytváří až čtyři vzájemně se překrývající generace v roce. Rozšířen je ve Středozeří, Africe a Blízkém východě až do Indie. Nejčastěji na něj můžeme narazit ve Středomoří, kde obývá xerothermní svahy s řídkými porosty oleandru, údolí řek, vysychající řečiště potoků apod. Stálé populace se nacházejí na Sicílii, Krétě a Kypru, dočasně v jižní Itálii a jižním Řecku – tyto však po tuhých zimách vyhynou, a proto musí být neustále doplňovány migranty z jihu. V jižní Evropě má dvě generace, přičemž jedinci 2. generace velmi zřídka pronikají až daleko na sever do střední a severní Evropy. Ve střední Evropě je velmi vzácný a objevuje se jen velice nepravidelně, poněkud častější je v jižních údolích Alp.

Jako tažný druh tak každoročně přilétá z jižní Evropy, Afriky a Asie a při své cestě snadno překonává Alpy. Uvádí se, že je schopen uletět vzdálenost

až 4 500 km. Motýl je pro cestování velmi dobře vybaven aerodynamickým profilem těla a křídel a v letu dosahuje rychlosti až 54 km/hod.

Vývoj motýla od vajíčka po imago je velice rychlý: vaječná perioda do 12 dní, larvální 18 dní a stádium kukly 20 dní. Samička klade středně velká (1,5 mm), zeleně zbarvená vajíčka po jednom na mladé listy hostitelských rostlin, které jsou chráněny před nepříznivými klimatickými vlivy (např. u skalní stěny). Preferuje téměř výhradně oleandr (*Nerium oleander*), vzácněji barvínek menší (*Vinca minor*) a gardénii (*Gardenia sp.*). Ve střední Evropě vyhledává migrující imago oleandry pěstované v zahradách, na balkónech apod. Zeleně zbarvená housenka s blankytnými skvrnami v přední části těla a charakteristickým růžkem na konci se vyskytuje od července do září a svým zbarvením je na listech oleandru dobře maskována. Před kuklením se zbarví do oranžova, na hřbetě zčerná a slézá z živné rostliny k zemi, kde se zakuklí v řídkém zámotku. Kukly dle klimatických podmínek buď přezimují, nebo se líhnou již za tři týdny. Vylíhlé imago se živí nektarem nejrůznějších květin. Nejčastěji se krmí na petúniích, zimolezu nebo jasmínu, a to především při západu slunce nebo těsně po něm. Svým půvabným pastelovým zbarvením je pravým klenotem mezi lišaji, skutečnou ozdobou přírody a snem každého lepidopterologa. Bohužel, v našich podmínkách nepřežije trvalejší pokles teplot pod 10 stupňů Celsia, proto se zde nemůže trvale rozšířit.

V podsbírcce Entomologie MMUL se nachází celkem **pět imag motýla** pod evidenčními čísly: E 12555–12557 – tři imaga motýla odchovaná z vajíčka, lokalita Plzeň, VI. 1955, jedná se o exempláře ze sbírky odkoupené v 80. letech 20. století od pana Šimka z Dubí u Teplic; E 32551–E 32552 – dvě imaga motýla, jedno odchované z larvy, lokalita Chorvatsko – Istria, Bocche di Cattaro, VIII. 1915 a druhé z lokality Chorvatsko – Istria, 1937. V obou případech se jedná o exempláře převzaté z Okresního vlastivědného muzea Děčín v roce 1986.

Výskyt motýla v severních Čechách se datuje již od 19. století: Děčín, Česká Kamenice, Litoměřice – 1856, 1929 (uvádí Sterneck), Chomutov – 1902 (uvádí Fuchs).

Kukly motýla různého stáří do vylíhnutí (foto J. Preclík)

Příběh housenek získaných z předměstí Litoměřic od paní Klocové má šťastný konec, neboť se všechny úspěšně zakuklily. Po cca 20 dnech se v noci z 2. na 3. října 2016 vylíhla první dvě imaga, 4. října čtyři imaga a 10. října poslední imago motýla. Brzkému líhnutí již několik dní před tím nasvědčovala výrazná pigmentace kukel, které ze světle okrové barvy ztmavly do tmavohnědé s černým meandrováním,

Právě vylíhlé imago motýla
(foto J. Preclík)

kukly také znatelně změkly. Čerstvě vylíhli motýli byli poté na větvičce oleandru fotograficky zadokumentováni muzejním fotografem Jiřím Preclíkem. Jeden pár byl ponechán v houseníku se živnou rostlinou pro případné spáření, které se však nezdařilo. Odchov lišaje oleandrového z imag získaných v našich podmínkách je mimořádně obtížný. Samice potřebuje velký prostor, neboť keř oleandru, na jehož listy klade vajíčka, obletuje jako kolibřík. I tak je úspěšnost odchovu pouze několikaprocentní. Proto většina entomologů k chovu využívá imag, vajíček nebo housenek získaných v rámci dovolené v jižní Evropě, nebo kukel zakoupených od speciálních firem z Nizozemí.

Úspěšně vylíhli motýli byli vypreparováni a budou využiti k rozšíření sbírkového fondu muzea. Vzorek tkáně (prostřední pár nohou) byl odeslán na Entomologický ústav BC AV ČR k analýze DNA v rámci molekulárně – fyto geografického výzkumu původu vzácných migrantů ve střední Evropě.

Literatura:

Macek J., Dvořák J., Traxler L., Červenka V. (2007): Motýli a housenky střední Evropy. Noční motýli I. Academia, Praha, s. 180-182.

Laštůvka Z., Liška J. (2011): Komentovaný seznam motýlů České republiky. Annotated checklist of moths and butterflies of the Czech Republic (Insecta: Lepidoptera). Biocont Laboratory, Brno, 148 s.

Novák I., Liška J. (eds.) (1997): Katalog motýlů (Lepidoptera) Čech. Katalog der Falter (Lepidoptera) Böhmens. Catalogue of the Bohemian Lepidoptera. Klapalekiana, 33 (Suppl.): 1-159.

Sterneck J. (1929): Prodrum der Schmetterlingsfauna Böhmens. Selbstverlag, Karlsbad, 297 s.

ZÁPISKY Z TERÉNNÍHO DENÍKU

Jiří Spružina, Banát 15.6.-16.6.2016

V červnu 2016 jsem s několika renomovanými entomology opět navštívil rumunský Banát, sídlo našich krajanů i domov mnoha vzácných druhů hmyzu uprostřed dosud nedotčené překrásné přírody. Cílem této „expedice“ bylo nejen obohacení mé vlastní sbírky, ale pochopitelně i naší sbírky muzeální o vybrané zástupce brouků a motýlů.

Předmětem zájmu mých kolegů se stala jedna z největších broučích rarit – chrobák *Bolbelasmus unicornis* (Schränk, 1789). Tento broučí klenot dosahující velikosti 12-15 mm žije na podzemních houbách a od června do srpna létá pouze v určitém velmi krátkém časovém úseku těsně nad zemí. Centrum výskytu má v Panonské nížině, zejména v Maďarsku a Rumunsku, odkud pak zasahuje i na Slovensko a do Rakouska. V ČR patřil vždy k nejvzácnějším broukům vůbec, dnes je považován za vyhynulý druh. Recentní nálezy byly pouze z jižní Moravy z okolí Čejče, přičemž poslední nález je datován do roku 1999 z Mansonovy stepi. Druh se vyskytuje pouze na původních panonských trávnících, sprašových půdách a na vápencovém podkladu. Typickou lokalitou jsou řídké panonské doubravy, stepi a lesostepi. Je zajímavé, že brouci při vyrušení hlasitě stridulují, a to i za letu. Já jsem chytil za celý život pouze jednoho samce na Slovensku v Kováčově u Štúrova. Je to již více než 20 let a já tehdy vůbec netušil, že ten malý chrobáček, který mi přilétl na stůl venkovní verandy, osvětlený rampou výbojek proslulé čárky Modrá ryba, je taková rarita. Jinak bych jej po několika létech intenzivního žebvání nedaroval kamarádovi a kolegovi broukaři Mílovi Šandovi, vzhledem k funkci dosažené na žatecké policejní vyšetřovačce přezdívanému „Náměstek“. Tento stokolový, byť pouze 160 cm měřící entomologický „doveda“ vlastnil ve své sbírce pouze tento mnou darovaný exemplář, a tak s touhou nesmírnou vzhlížel k našim večerním banátským lovům.

Rumunsko – Banát 15. 6. 2016

Krátce před soumrakem vyrážíme dvěma auty na lokalitu nedaleko vesnice Gerník. Původně jsem vzhledem ke zdejšímu otřesným kamenitým cestám

s kluky nechtěl jet, abych ušetřil své nebohé trpící auto. Jednak by se do jednoho auta nevešli a jednak disponuji světelným lapačem, který se napojí na přenosnou elektrocentrálu. A tak na nízkém trávníku, pěkně vypaseném stády zdejších ovcí, instalujeme bílý monofilový stan s 250W výbojkou. Ten nejzkušenější a nejstarší z nás, Jirka Plechač, zasvěceně poučuje broukařskou část naší party, že *Bolbelasmus* začne létat krátce po setmění, čili o 19. hodině, a aby se kluci připravili. Já se postaral o zprovoznění světelného lapače, u něhož jsem se vzhledem ke specializaci na noční motýly průběžně pohyboval, a vzápětí jsem byl svědkem pro nezasvěceného málo vídaného „dívadla“. Kluci vybavení svítícími čelovkami se sítěmi v ruce utvořili na planině lajnu jak na mysliveckém honu a začali lovit. Prvního *Bolbelasma* chytil ten, který to nejméně potřeboval – Jirka Plechač, který jich za celý život ulovil nejvíce z nás. Postupně se zadařilo i ostatním. Přesně po 20 minutách, v naprostém souladu s literárními údaji, jako mávnutím kouzelného proutku nálet brouků ustal. Kluci pokračovali v lovu koprofágních brouků až téměř do půlnoci, kdy jsme se posléze přesunuli všichni na chalupu v Gerníku. Tam se pokračovalo ve sběru hmyzu na plátno u výbojky na verandě chalupy. U kanystru dobrého moravského vína z Velkých Pavlovic pak probíhalo vyhodnocení lovu a „zasvěcená“ diskuse na téma *Bolbelasmus*. Tak se zjistilo, že všichni až na Šandu chytili alespoň jednoho, nejvíce Jirka Hájek, který se pyšnil dvěma exempláři. Plechač to zdůvodňoval kvalitou čelové svítilny. Na materiál zakoupený za laciný peníz ve vietnamských tržnicích se tento brouk prostě chytit nedá. S přibývajícím alkoholem v krvi se přidaly emoce a diskuze přerostla málem v hádku. Zaplat pánbůh, že jsme se zavčasu všichni odvalili do svých pelechů. A tak jediný Šanda odcházel spát s vědomím nesplněného přání chytit konečně poprvé v životě svého prvního *Bolbelasma*. Až mi jej bylo líto, ovšem pouze do rána, kdy jsem vstával nevrlý a nevyspalý. Sdílel jsem totiž cimru právě s ním, který tradičně chrápal jak jelen v říji. Jeho velký den však měl teprve nastat...

Rumunsko – Banát 16. 6. 2016

Úplně stejné místo, stejná doba a stejní aktéři. Je 19:10 hod., krátce po západu slunce, a kluci jsou s rozsvícenými čelovkami opět rozestaveni v „bojové formaci“, aby čelili výzvě vytouženého *Bolbelasma*. Nacházíme se kousek od Šandy, který náhle vykřikne:

„Ty vole mám ho. Mám dva!“ Přecházím k němu a zřetelně slyším, jak brouci vydávají charakteristické vrzavé stridulační zvuky. Míla pokládá síťku s chycenými brouky do trávy, aby si uvolnil třesoucí ruce a vydoloval z kapsy bundy smrtičku. Vzápětí se ozve srdceryvný zoufalý výkřik: „Ty vole, voni mě zdrhli!“ Cítím, že parták je po tomto zjištění na hranici infarktu. Pavel Imříšek po prozkoumání Mílovy sítěky objevuje ve spodní části díru, a tak je jasné kudy brouci utekli. Zatímco plechovkovým gambáčem křísím adrenalinem zkolabovaného Šandu, stal se zázrak. Pavlovi se podařilo oba broučí uprchlíky v trávě znovu nalézt. To bylo slávy! Využívám situace a připomínám Šandovi, že teď, když se konečně zahojil, mohl by mi vrátit ten svůj první mnou darovaný exemplář, ale jen jsem si těžce naběhl. Jeho reakci nelze slušnou formou na těchto stránkách interpretovat. Pozdě v noci jsem se vzbudil s pocitem, že něco není v pořádku. Jak to, že mohu spát a nic mne neruší? Na posteli vidím bdícího Mílu, jak fascinovaně prohlíží dnešní tolik vytoužený excelentní úlovek, a pochopil jsem, že on spát nemusí, neboť se mu splnil životní sen. Jak je ta entomologie krásná...

Pozn. redakce: Prosíme čtenáře o schovívanost při užití neslušného výrazu v tomto příspěvku. Ona slova zde byla ponechána pro zachování autenticity vyprávění i lepší pochopení nezvladatelných emocí kolegů entomologů při získání či ztrátě cenných úlovků. :-)

Panonská lesostep - typický biotop chrobáka jednorohého (foto J. Spružina)

ELBEVEREIN

Helena Houfková

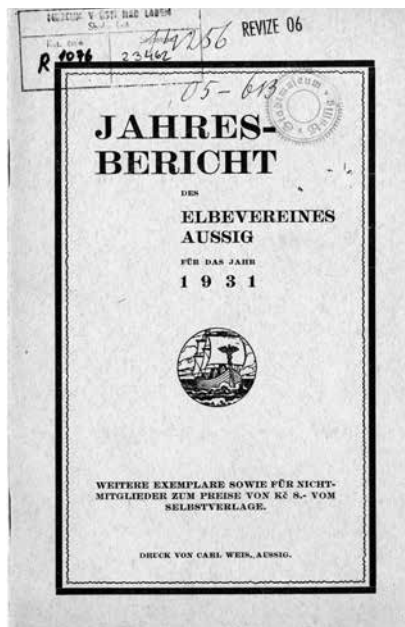

Elbeverein (Labský spolek) byl založen v roce 1875. Jeho účelem bylo koordinovat činnost a chránit zájmy organizací i jednotlivců podílejících se na labské plavbě v Čechách. O své činnosti informoval spolek v ročenkách. Do konce první světové války měly ročenky název Der Elbeverein im...Jahre seines Bestandes, později pak Jahresbericht des Elbevereines Aussig für das Jahr... Ročenka byla rozdělena do několika částí: první část přinášela přehled činnosti spolku a důležitých událostí roku souvisejících s lodní dopravou, v dalších částech obsahovala roční uzávěrku spolku, zápisy ze schůzí výboru a generálního zasedání, informace z ústecké uhelné burzy, statistické přehledy obchodu a říční dopravy. V každé ročence byl vlepen graf informující o stavu vody na Labi v Ústí nad Labem během celého roku. U příležitosti padesátého výročí založení spolku byl vydán slavnostní tisk Festschrift zum fünfzigjährigen Bestande, který obsahuje chronologicky seřazené nejdůležitější informace z let 1875–1925.

V roce 1879 inicioval spolek otevření plaveckých škol pro mladé lodníky v Děčíně, Ústí nad Labem a Těchlovicích a rovněž vydal učebnici Lehrbuch für die österreichischen Schifferschulen an der Elbe. Jednotlivé kapitoly byly věnovány obchodní korespondenci, geografii Labe, stavbě a vybavení lodí, dopravním předpisům. V příloze jsou nákresy dřevěného a železného vlečeného člunu.

Při příležitosti všeobecné výstavy obchodu, průmyslu a zemědělství v Ústí nad Labem v r. 1930 vydal spolek práci inženýra Otto von Schnellera o významu výstavby vodních kanálů a kanalizace řek Der wirtschaftliche Wert der künstlichen Wasserstrassen.

Zájemci o Labský spolek najdou další informace ve výše uvedených publikacích, dále pak v Dějinách města Ústí nad Labem nebo ve sborníku Labská plavba, sborník k historii lodní dopravy. Všechny jmenované tituly jsou k dispozici ke studiu v muzejní knihovně, kde naleznete i řadu dalších publikací k dějinám lodní dopravy na Labi.

PLAVBA NA PÁŘE

Martin Krsek

Ruch nejvýznamnějšího přístavního města rakouské monarchie na půl roku oživila v Muzeu města Ústí nad Labem výstava s názvem „Plavba na páře“. Vznikla u příležitosti 175. výročí zahájení paroplavby v Čechách. Oním strategickým přístavem bývalo právě severočeské město Ústí nad Labem. Objemem překládky hravě předčilo i mořský přístav v Terstu. V době vrcholu říční plavby v roce 1903 se tu obrátilo ročně sedm tisíc lodí se 3,6 milióny tun nákladu. Osobní parníky tu ve stejné době převezly i čtvrt miliónu pasažérů za rok. Na Labi byl provoz doslova jako na vodní dálnici. V porovnání se současným stavem říční plavby působí historická fakta až neuvěřitelně.

Pomník parníkům

Jako pomník všech plavidel paroplavební éry muzejníci vystavěli spolu s výtvarníky uvnitř expozičních prostor symbolický parník složený ze skutečných historických lodních fragmentů. Nechybí kotva, komín, kormidelní kolo, vchod do podpalubí, pacholata či lodní šroub. Asi nejtěžším exponátem

Symbolický parník tvoří skutečné fragmenty říčních parních lodí (foto J. Preclík)

Návštěvník prochází prostředkem koryta řeky a vnímá život pod vodou i nad hladinou
(foto J. Preclík)

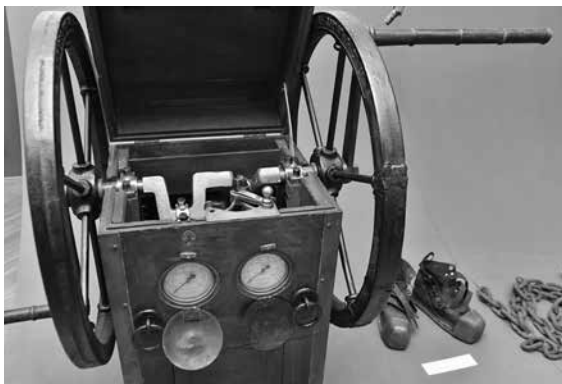
byl vstup do podpalubí „Eingang“ s třemi sty kilogramy. Instalace skutečného lodního parního stroje byla z důvodů vysoké hmotnosti nerealizovatelná. Zastoupil ho funkční model ze sbírek Národního technického muzea v měřítku 1 : 5 a filmová smyčka simulující pohled do lodní strojovny s hlasitě sípajícím pohonem parníku.

Celé toto plavidlo proplouvá labským údolím znázorněným na velkoplošných fotografiích Ústecka z dob největší slávy paroplavby a míjí saské salonní parníky, stranokolesové vlečné parníky, parníky řetězové, převozní parničky a stovky nákladních labských člunů čekajících podél břehů na svůj náklad.

Pro nejstarší dějiny paroplavby se pak modely staly stěžejními památkami. Úplně nový model v měřítku 1 : 35 zapůjčený ze soukromé sbírky připomněl první oblaka dýmu a páry, které vypustil nad hladinou Labe u Ústí kolesový parník Bohemia roku 1841. Odstartoval tak éru české paroplavby, která přivedla vodní dopravu na Labi k nejvyššímu vrcholu. Tento okamžik v expozici připomíná ještě dobový ručně malovaný střelecký terč ústecských ostrostřelců s vyobrazením Bohemie pod hradem Sřtekovem i originál jízdenky z tohoto slavného parníku z roku 1847. Presentované exponáty

neopomijí ani saského konkurenta Bohemie – parník Königin Maria, který zaplul k Děčínu už roku 1838. Tento historický okamžik zhmotňuje starožitný dřevěný model parníku v měřítku 1:40 s typickou saskou královskou korunou na přídi. Další model připomíná zvláštní fenomén labské paroplavby, a to řetězové parníky. V expozici nechybí ani 1,5 metru dlouhý fragment speciálního řetězu, po němž kdysi parníky po Labi šplhaly.

Ruční kompresor pro potápěče zřejmě sloužil při stavbě Masarykova zdymadla (foto J. Preclík)

Krocení divoké řeky

Expozice nepřipomíná paroplavbu jen z pohledu typologie lodí, ale hledí na ni také v souvislosti s přírodními poměry v řece. Paroplavba dala impuls k masivním úpravám koryta Labe, které proměnily divoké nespoutané Labe plné nebezpečných peřejí, slepých ramen a ostrovů v uhlazenou vodní cestu. Příroda musela tomuto procesu přinést značné oběti v podobě úbytku druhové pestrosti flóry a fauny navázané na řečiště.

V Labi v Ústí nad Labem skutečně žijí krabi (foto J. Preclík)

středem koryta, kde na jedné straně defiluje plejáda vodního ptactva, ryb, obojživelníků a dalších tvorů, často již dávno z labské krajiny právě kvůli regulaci a kanalizaci řeky vymizelých, na druhé pak leží stopy technické dokonalosti člověka podmaňujícího si přírodu, jejíž vrcholnou ukázkou představuje stavba Masarykova zdymadla pod hradem Střekovem

– největšího vodního díla meziválečného Československa. Fascinující je ruční kompresor vzduchu pro potápěče a těžká bronzová helma a boty ze skafandru. Zdánlivě odpudivé rezavé kusy železa instalované na pomyslné dno jsou skutečnými stopami, které po sobě zanechala lodní doprava pod hladinou a které se dostaly na denní světlo při nedávném bagrování řeky. V průběhu výstavy se v této souvislosti vyskytla příležitost představit návštěvníkům i aktuální nálezy z koryta Labe odhaleného letošním suchem – například polotovary mlýnského kamene, který se užíval jako závaží do člunů.

Jediným zvířetem prezentovaným na straně lidských zásahů do řeky v souvislosti s plavbou se stal krab, zavlečený loděmi z čínských přístavů do Hamburku a pak proti proudu řeky až do Ústí. Přestože jde o skutečný exemplář vylovený na Ústecku v sedmdesátých letech 20. století, většina návštěvníků to považuje za chyták.

Stavba největších parníků

Dalším velkým tématem výstavy je stavba říčních lodí, která na Ústecku dosáhla evropského věhlasu. V Ústecké loděnici vyrostly v roce 1938 dva největší osobní parníky v dějinách české paroplavby pod jmény Dr. Edvard

Kostra lodi připomíná místní tradici lodního stavitelství (foto J. Preclík)

Beneš a Antonín Švehla, z nich druhý dnes brázdí Vltavu pod jménem Vyšehrad jako citlivě zrestaurovaná technická památka z flotily Pražské paroplavební společnosti. Slávu, jaká tehdy provázela spuštění obou velkolepých plavidel na hladinu, přibližuje dobová filmová reportáž.

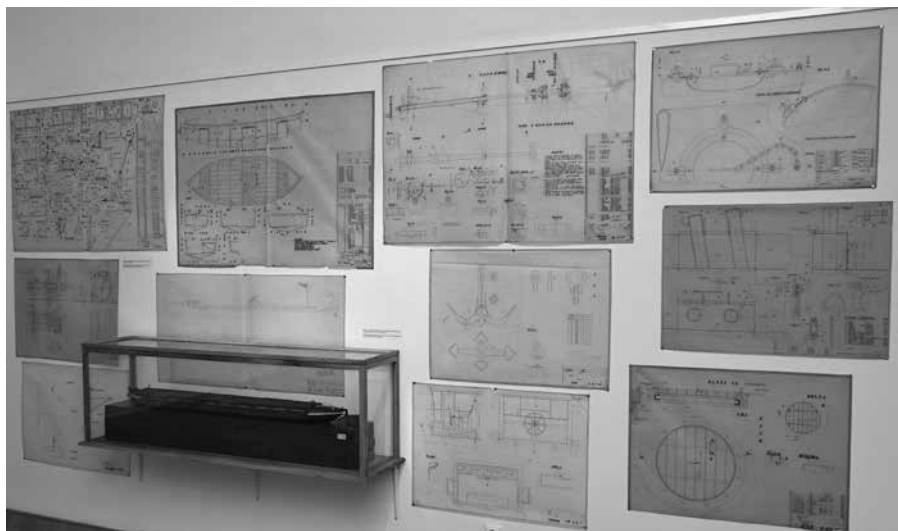
Tento specializovaný technický obor předvádíme prostřednictvím památek na stavbu lodí zachráněných v uplynulých třech letech, kdy obě ústecké loděnice dospěly k likvidaci a kdy, zdá se, definitivně skončila několik staletí trvající tradice loďařství na Ústecku. Mezi těmito památkami figuruje výkresová dokumentace, náradí i šablony pro přípravu lodní obšívky, z nichž nejdelší měří šest metrů. Navíc, těsně před výstavou se nám podařilo náhodou objevit na půdě jednoho starého domu pozůstatky dílny lodního tesaře z rodiny Gubeovy, jež se tomuto řemeslu věnovala nejméně tři generace.

Hřichy přístavního města

Fenomén labské plavby se výrazně promítal do každodenního života města. Tisíce lidí pracovaly v přístavech, na překladištích, na lodních palubách, na stavbách lodí. Tzv. šífáci představovali určující element ústeckého koloritu. Ústí se přezdívalo malý Hamburk, k čemuž patřily i četné šífácké putyky a vykřičené domy. Přístavní kóra, tedy obří kolečko na ruční nakládání

Jing a Jang přístavního města - bílá strana představuje salonní parníky a turistický ruch, černá říční překladiště uhlí, dřinu a špinu (foto J. Preclík)

Při nedávné likvidaci ústeckých loděnic se podařilo muzejníkům zachránit řadu památek, třeba výkresovou dokumentaci (foto J. Preclík)

lodí uhlím, přibližuje denní dřinu, příběh nedávno objeveného kořalkového pokladu říčního kapitána Emila Müllera v podobě více než jednoho sta lahví „zazděných“ v období druhé světové války, pak noční zábavu. Mezi návštěvníky obzvláště obdivovaným exponátem jsou čtyři okoralé buchtý ve vitrině. Ilustrují praxi ústecké šífácké putyky z meziválečného období, které se česko-německy říkalo Buchtašenk. Každá z buchet představovala jednu prostitutku, rozlišovaly se podle druhu náplně. Když buchtá z výlohy hospody zmizela, byl to pro zájemce signál, že dotyčná pracovnice má právě „kunčafta“. Jakmile se do výlohy vrátila, byla opět k máni.

V kontrapozici ušmudlané nákladní lodní dopravy stála bílá flotila salónních parníků, které navázely statisíce turistů, zejména ze Saska, pro něž platilo labské údolí v okolí Ústí za vyhlášenou turistickou destinaci. Což je pro dnešní generace vnímající Ústecko jako oblast sociálně a ekologicky postiženou těžkým průmyslem a těžbou uhlí často překvapující.

Za stěnami muzea

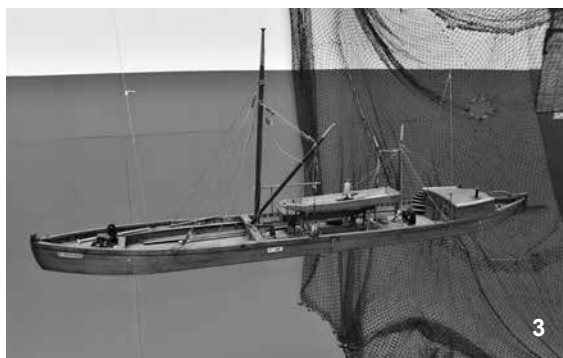
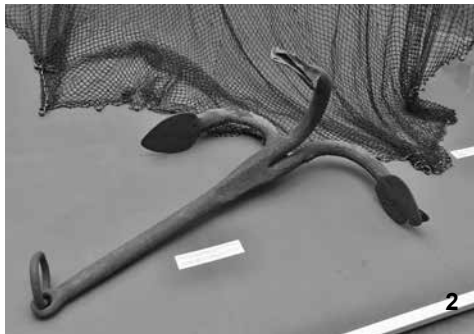
Výstava se nezužovala jen na expoziční sály. Před budovou muzea stál jako poutač největší exponát – trup nejstaršího dochovaného labského parníčku

Slavnostní spuštění nových lodí na vodu vyl několikrát do roka opakovaným rituálem (foto J. Preclík)

Adler z roku 1896. Čtrnáctimetrové plavidlo přijelo do Ústí po suchu sto kilometrů od soukromého sběratele z Prahy. Další velké exponáty stály na dvoře muzea. Mimo jiné i komín z největšího českého parníku Dr. Edvard Beneš.

V rámci doprovodného programu naplánovalo muzeum komentovanou prohlídku ruinami ústecké loděnice, exkurzi na parník Vyšehrad, či hledání ústeckého Titaniku. Výročí paroplavby také přineslo příležitost navázat na dlouholetou spolupráci mezi Muzeem města Ústí nad Labem a divadelním souborem Činoherního studia. V této koprodukcí vzniklo nové představení kabaretu dle Haškovy předlohy „Z Karlína do Bratislavy parníkem Lanna 8 za 365 dní“ dle skutečné plavby z období první republiky. Scénické čtení a písně z chystaného představení oživily vernisáž. Staly se i atrakcí letošní muzejní noci, která byla celá tematizovaná na říční plavbu. Další rozměr výstavě dodává tradiční spolupráce muzea a ústeckého minipivovaru Na Rychtě, který uvařil k výročí paroplavby nakouřené pivo „Bohemia“ s podtitulem „pivo s párou“.

1) lodní telegraf, 2) poškozená a utopená labská kotva, 3) model lodi firmy Lanna pro udržování labské lodní cesty, 4) bronzová helma potápěče, 5) historický vodočet se záznamem o povodních, 6) jeden z mnoha obrazů s tématem říční dopravy (foto J. Preclík)

E. G. DOERELL A JEHO SVĚT

Václav Houfek

Muzeum města Ústí nad Labem připravilo pro své návštěvníky mimořádnou výstavu z díla malíře Ernsta Gustava Doerella. Výstava se koná v historické muzejní budově, kde se již v roce 1887 konala první posmrtná výstava Doerellova díla. Doerellovo jméno se od konce sedmdesátých let 19. století stalo synonymem jedinečného svědectví o dnes již zmizelém světě severozápadních Čech na počátku průmyslové éry.

Ernst Gustav Doerell se narodil 22. srpna 1832 v saském Freibergu, jeho otec pracoval v hornictví, matka byla původem z Teplic. On sám se nejdříve učil kupcem v obchodě svého strýce v Litoměřicích, záhy ale odešel do Teplic, kde se stal malířem interiérů lázeňských domů. V letech 1856–1858 studoval na pražské akademii, především v ateliéru pozdně romantického krajináře Maxe Haushofera. Spolu s ním u Haushofera tehdy také studovali

Sochařský portrét E. G. Doerella na výstavě E. G. Doerell a jeho svět (foto J. Preclík)

Pohled do výstavního sálu (foto J. Preclík)

další významní malíři, například Julius Mařák, Adolf Kosárek, Hugo Ullik nebo Alois Bubák. Studia Doerell nedokončil, od roku 1859 žil v Ústí nad Labem. Ernst Gustav Doerell se v roce 1863 oženil, ale v 70. letech onemocněl tuberkulózou, které podlehl 18. 3. 1877.

V Ústí nad Labem pracoval jako grafik, byl také jedním z prvních průkopníků fotografie. Především se ale věnoval krajinomalbě. Jeho obrazy v pozdně romantickém stylu zachytily mnohokrát krásy labského údolí, především nechybí hrad Střekov, ale zastoupeny jsou také jiné významné hrady v kraji, stejně jako zachytil podobu měst Litoměřic, Ústí nad Labem, Teplic, Děčína, Chomutova nebo mnoha dalších míst v krajině severozápadních Čech. Je známo, že hledal inspiraci v uměleckých sbírkách v Drážďanech, kde se seznámil také s dílem slavného ústeckého rodáka malíře Antona Rafaela Mengse. Doerell se také věnoval ve své tvorbě sakrálním motivům nebo namaloval řadu střeleckých terčů s dobovými žánrovými motivy pro různé místní střelecké spolky.

E. G. Doerell: Labské údolí od Vaňova k hradu Střekovu (olej, plátno), z roku 1866

Muzeum města Ústí nad Labem má ve svých sbírkách největší známý soubor obrazů a kreseb Ernsta Gustava Doerella. Vystaveno je **více jak sto padesát obrazů** Ernsta Gustava Doerella, a to nejen ze sbírky ústeckého muzea, ale také ze sbírek Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem, Regionálního muzea v Teplicích, Severočeské galerie v Litoměřicích, Oblastních muzeí v Děčíně, v Mostě nebo v Litoměřicích, ale řada obrazů je zapůjčena také od soukromých sběratelů. Jedná se tak o největší výstavu z díla E. G. Doerella od konce 19. století.

Zájem veřejnosti o dílo E. G. Doerella podnítil práci různých kopistů. V Teplicích působila údajná žákyně E. G. Doerella Berta Laueová, na Ústecku pak Josef Frieser, Karl Quarck nebo Josef Reiner. Řadu děl signovaných pouze E. Doerell má na svědomí syn E. G. Doerella. Ten se ale významem a kvalitou díla nemůže svému otci rovnat. Bez odborného školení jsou jeho dílka spíše zajímavým dokladem naivního umění. Díla kopistů mají ale jeden zásadní význam, že nám zanechala svědectví o dnes již neznámé části Doerellova odkazu.

Dnes připomíná Ernsta Gustava Doerella v Ústí nad Labem nejen jméno jedné z ulic, ale také pamětní deska na hradě Sřtekově. U kostela sv. Barbory v Dubicích je oblíbená Doerellova vyhlídka. Na konci 2. světové války byl při bombardování Ústí nad Labem zničen dům, kde E. G. Doerell žil a zemřel, krátce po válce zanikl také čestný hrob, který se nacházel v dnešních Mánesových sadech.

Muzeum města Ústí nad Labem vlastní tři sochařské portréty E. G. Doerella, o Doerellovi vyšla během let řada článků a studií. Často se také reprodukovaly jeho obrazy pro různé publikace. Jako doprovodné publikace vyšly v limitované edici dva druhy kalendáře na rok 2017 a byla vydána také monografie o díle a životě E. G. Doerella. Výstava „E. G. Doerell a jeho svět“ patří do programu akcí u příležitosti 140. výročí vzniku muzea v Ústí nad Labem a koná se v Muzeu města Ústí nad Labem od 26. 8. 2016 do 15. 1. 2017.

Původní malířský stojan a brašna E. G. Doerella (foto J. Preclík)

JIŽ 140 LET

Eliška Wiesnerová

V lednu 1876 rozhodla valná hromada Živnostenského spolku o založení muzea. Ústí se tak přidalo k několika dalším městům v severozápadních Čechách, která se mohla pochlubit vlastním muzeem. Na podzim téhož roku se dokonce podařilo pro veřejnost otevřít první výstavu. Tímto počinem se začala psát dlouhá historie ústeckého muzea, kterou připomíná výstava „Již 140 let“.

Muzeum zpočátku návštěvníky příliš nelákalo. Jedním z důvodů mohl být také fakt, že se poměrně často stěhovalo, a téměř každý rok bylo nutné hledat výstavní prostory na jiné adrese. Jedním z důležitých mezníků se tedy stal rok 1919, kdy se muzeum přestěhovalo do zámku v Trmicích, který městu Ústí nad Labem věnovala ústecká podnikatelská rodina Wolfrumů. Veškeré prostory zámku byly hned zaplněny sbírkovými předměty a zpřístupněny návštěvníkům. Na depozitáře místo nezbylo. Po několika desetiletích bez úprav dospěl zámek v Trmicích do havarijního stavu a bylo nutné ho

Symbolický rozcestník ukazuje, kde muzeum v minulosti sídlilo (foto J. Preclík)

Fiktivní salonek představil umělecké řemeslo 19. století (foto J. Preclík)

pro veřejnost uzavřít. Muzeum se tak dostalo do situace, kdy nemělo žádné výstavní prostory a zároveň mělo sbírkové předměty rozmístěné v několika lokalitách v často nevyhovujících prostorách.

Další etapu své historie začíná muzeum psát v roce 1972. Tehdejšímu řediteli Františku Ledvinkovi se podařilo získat do pronájmu část bývalé školy na okraji Lidického náměstí. Později přešla budova pod správu muzea celá a bylo konečně možné rozšiřovat badatelské aktivity, nabízet návštěvníkům muzejně pedagogické programy i kulturní akce. Zvyšovala se návštěvnost a muzeum se dostávalo více do povědomí obyvatel města. V roce 2006 došlo snad k poslednímu stěhování, když bylo nutné vystěhovat celou budovu z důvodu generální rekonstrukce, která byla završena slavnostním znovutevřením muzea v roce 2011.

Výstava „Již 140 let“ nabídla v první místnosti návštěvníkům vzpomínku na trmickou éru. Byly použity dobové vitríny, plakáty, i zachován tehdejší způsob prezentace sbírkových předmětů. Atmosféru navodila kamna s uhlákem, která v Trmicích stála v každé pracovně, protože zámek byl napojen na dálkové vytápění teprve v roce 1988. Druhá místnost připomínala období

po roce 1972, kdy byly v novém sídle muzea postupně budovány stálé expozice. Jejich stěžejními tématy se mimo jiné staly bitvy v roce 1426 a 1813 a prezentace sbírky uměleckého řemesla. Na chodbě spojující obě místnosti se návštěvníci dozvěděli o některých současných projektech, zejména přírodovědného oddělení, a úspěších muzea. Výstava končila symbolicky cenou Glorie musaealis, kterou muzeum získalo v letošním roce. Oceněna byla výstava „Tenkrát na severozápadě“ jako nejlepší muzejní výstava v České republice v roce 2015.

Sbírkové předměty bylo při stěhování potřeba dobře ochránit (vlevo); projekty přírodovědného oddělení byly prezentovány „v přírodě“ (vpravo) (foto J. Preclík)

Při instalaci výstavy byla objevena žvýkačka, kterou zde zanechal nepořádný návštěvník pravděpodobně v roce 2004 před uzavřením muzea a stěhováním vitrín do detašovaného skladu. Rozhodli jsme se ji zde ponechat jako součást historie výstavnictví.

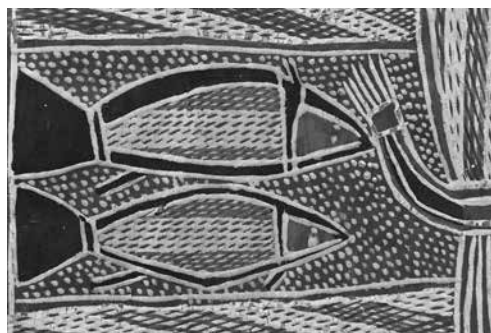
UMĚNÍ AUSTRALSKÝCH DOMORODCŮ

Zuzana Vařilová

Výstava zapůjčená z Moravského zemského muzea v Brně (MZM) představila unikátní soubor exponátů a fotografií ze života australských domorodců, Aboriginců. Exponáty byly přivezeny v roce 1969 světově proslulým antropologem Janem Jelínkem v rámci vědecké expedice MZM do vnitrozemí Arnhemské země v severní Austrálii. Nejdůležitějším okamžikem výpravy bylo setkání se skupinou domorodců kmene Rembarranga, vedenou stařešinou Mandargem. Skupina si uchovala znalost technik i myšlení tradiční společnosti lovců a sběračů nedotčených moderní civilizací.

Dnes je již populace australských domorodců zcela zdecimována. Byli vykořeněni ze svých tradic, z harmonického soužití s přírodou, a jen těžko se přizpůsobují nabízenému „normálnímu“ světu. I díky této expedici byla část jejich osobitého kuturního bohatství zachována pro další generace...

Členové expedice prováděli archeologické, antropologické a zoologické výzkumy, při nichž bylo nashromážděno velké množství sbírkových předmětů. Od domorodců byly získány malby na eukalyptové kůře v tzv. rentgenovém stylu, předměty zdobené tradičními malbami, hudební nástroje zvané „didgeridoo“, rituální vesla či schránky na uložení kosterních pozůstatků. Výstava byla doplněna také jednoduchými loveckými zbraněmi a předměty denní potřeby kmene Rembarranga, včetně kamenných nástrojů (seker, palic, drasadel, škrabadel na zpracování kůry či kůže).

Detail aboriginské malby na eukalyptovou kůru zobrazující ryby v rentgenovém stylu
(foto J. Preclík)

Na výstavě bylo k vidění více než 130 exponátů – originálních uměleckých i užitných předmětů domorodých obyvatel. Její součástí byly také kopie částí známé skalní obrazárny Oenpelli, pravěkých skalních maleb nebo rekonstrukce unikátní malované chýše. Texty popisující osudy účastníků expedice

Malby na kůře kmene Rembarranga, v pozadí stařešina Mandarg a lovecké nástroje
(foto J. Preclík)

Výstavní sál se skalními malbami v převisu OenPELLI a domorodou chýšI (foto J. Preclík)

s autentickými fotografiemi dokreslovaly jedinečnost a význam realizované cesty, v rámci které byly získány nejen hmotné exponáty, ale zejména cenné informace sloužící k pochopení tradičního umění a duchovního života původních obyvatel Austrálie.

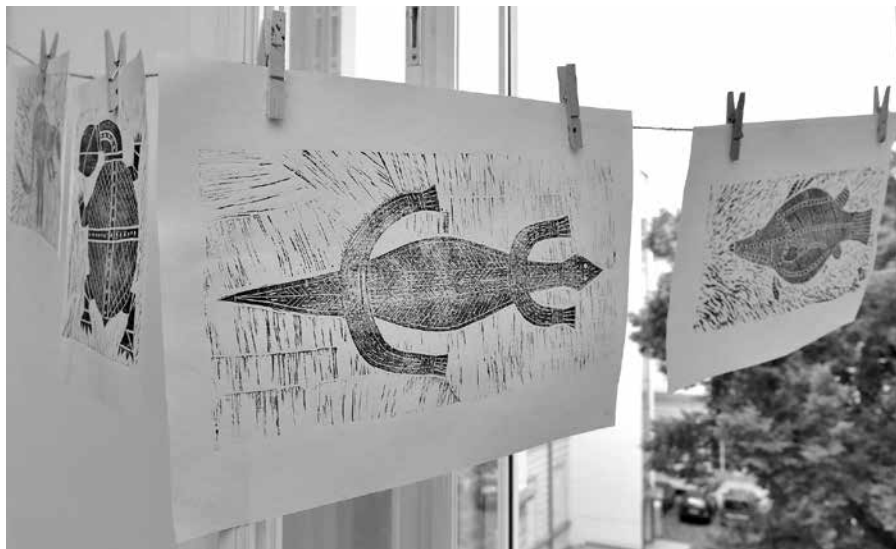
Výstava se konala právě letos na počest 90. výročí narození prof. Jana Jelínka, který byl nejen vedoucím dané expedice, ale později i ředitelem MZM a zakladatelem Anthroposu. Putování výstavy započalo v Oblastním muzeu v Mostě, v druhé polovině roku (od 22. 6. do 31. 10. 2016) ji bylo možné navštívit v Muzeu města Ústí nad Labem. Na vernisáži k zahájení výstavy, obšťastnila účastníky, krom jednoduchého přírodního občerstvení, také živá hra na didgeridoo v podání rodilého ústečáka Lukáše Pilnaje.

Didgeridoo - hudební nástroj australských domorodců (foto J. Preclík)

O letních prázdninách, 26. července 2016, proběhlo tematické „**Australské odpoledne**“ s komentovanou prohlídkou výstavy, besedou a koncertem Ondřeje Smeykala, českého profesionálního hráče na didgeridoo. Pro děti byla v muzeu připravena tvořivá dílna, kde si například mohly vyrobit a ozdobit vlastní bumerang. Druhou akcí pak byly 26. 10. 2016 „**Podzimní prázdniny v australském duchu**“, plné hravých aktivit pro nejmenší, které uspořádalo oddělení muzejní pedagogiky.

Rituální vesla (foto J. Preclík)

Výtvary z linorytu s australskými motivy (foto J. Preclík)

Hra na didgeridoo v podání Ondřeje Smeykala (foto J. Preclík)

ZEMĚ, LIDÉ, HORY - KAREL PLECHAČ

Jiří Preclík

Od 1. dubna do 5. června byla v ústeckém muzeu k vidění výstava „Země, lidé, hory – Karel Plechač“. Jednalo se o retrospektivní průřezovou výstavu z cest horolezce, cestovatele a fotografa Karla Plechače k nejvyšším světovým horským vrcholům, který se jako průvodce nebo vedoucí expedic účastnil výprav do 31 zemí čtyř kontinentů.

Vystaveno zde bylo více než 200 autorských fotografií, historické i moderní horolezecké vybavení nebo kolekce autorových fotoaparátů a kamer. Všechno toto vybavení velmi aktivně používal a část si dokonce sám vyrobil. V rámci doprovodných akcí k výstavě proběhla 26. května beseda s autorem na téma „**Česká expedice Andy in memoriam Peru**“ a závěrečná komentovaná prohlídka 4. června, kde se veřejnost mohla dozvědět o okolnostech vzniku fotek a úskalí vysokohorského fotografování.

Karel Plechač sám o fotografování v horách říká: *„Na rozdíl od jiných žánrů se horská fotografie uskutečňuje často za těžkých povětrnostních a klimatických podmínek. Donutit se v mrazu a náročném terénu nebo ve výšce 6 000 m k fotografování, je obtížné. Ale právě tam, často v krajních situacích, se naskýtá příležitost pořídit snímky aktérů krásné hry, kterou horolezectví je. Podmanivá krása velehor a neopakovatelná atmosféra výstupu však stojí za námahu, stále znovu mě inspiruje a vyzývá. Jsem srdcem krajinář a fotograf hor, ale stejně rád fotografuji cestopisné reportáže, zachycující život různých generací obyvatel třetího světa, přírodu a faunu národních parků a významné kulturní památky a stavby.“*

Karel Plechač od dětství miloval pohyb a přírodu. V roce 1951 v 17 letech objevoval s kamarády Čechy a v následujících letech Moravu a Slovensko. To již měl malý fotoaparát značky Welta, který dostal od otce.

Karel Plechač při prvovýstupu na Západním Kavkazu (archiv K. Plechače)

Vitríny s fotografickou a horolezeckou výbavou (foto J. Preclík)

Ve Vysokých Tatrách vystoupil na Lomnický štít a s úžasem pozoroval strmé tatranské vrcholy a pořídil zde své první horské snímky. Během svého života se aktivně účastnil mnoha fotografických soutěží, kde získal celkem 23 cen a čestných uznání. Tato výstava byla jeho třináctá a do ústeckého muzea se vrátil po dlouhých 39 letech. Poprvé zde vystavoval své fotografie v roce 1977 a výstava nesla název „Pamír“. Výběr nejlepších fotografií byl k vidění i na této aktuální výstavě.

Svou celoživotní vášeň vidí Karel Plechač takto: *„Horolezectví nevnímám jenom jako sport. Poslední neznámá místa naší planety, kam patří také velehory, jsou trvalou výzvou pro určitou skupinu lidí toužící po jejich poznání. Vlastní výstup na vrchol se odehrává bez diváků, v majestátu hor a přírodních živlů. Cílem není jen vrchol hory, ale často dlouhá cesta, která od myšlenky, rozhodnutí, přípravy a organizace k němu vede. Dosažení vrcholu není žádné vítězství nad horou, ale jen krátký okamžik štěstí, vděčnost a hluboký pocit uvědomění, že jsem její součástí. Naučil jsem se v horách odhadnout své možnosti a tuto zkušenost jsem uplatnil i v běžném životě.“*

Karel Plechač

horolezec, cestovatel, fotograf a publicista

Narozen 31. 3. 1934. Vystudoval SPŠ strojírensko-technologickou. Aktivní horolezec, který roku 1954 spoluzakládal horolezecký oddíl Spartak Ústí nad Labem. Uskutečnil více jak 5 780 skalních výstupů. V letech 1951–1997 pracoval v Ústí nad Labem v Závodech průmyslové automatizace (dále ZPA Ekoreg), a to jako nástrojař, referent, vedoucí technologické projekce a racionalizace. Od roku 1989 jako výrobní náměstek a do roku 1997 náměstek pro kvalitu. V roce 1994 založil cestovní kancelář World Trek a organizoval poznávací zájezdy pro vysokohorské turisty a horolezce do Asie, Jižní Ameriky, Afriky a Nového Zélandu, tuto činnost ukončil v roce 2007. V roce 2014 vydal knihu „Doteky hvězd a stíny v horách: cesty k vrcholům pěti kontinentů“, kde vzpomíná na stovky náročných výstupů a desítky expedic a hlavně na své kamarády, kteří ho provázeli na jeho cestách.

Karel Plechač při přípravách výstavy a pohled do části výstavy s fotografiemi z Himaláje
(foto na této straně J. Preclík)

BOŘEŇ MÍSTO BORČE...

Martina Kaucká

Výlet na horu Bořeň, byl jedním z posledních doprovodných programů, který jsme uskutečnili k výstavě Staré pověsti české. Návštěvy významných míst v okolí, která se k této výstavě váží, začaly již v předchozím roce u památníku Přemysla Oráče ve Stadicích (výlet pro studenty OA v červnu 2015) a následně výstupem na památnou horu Říp (v srpnu 2015).

V tomto výletním trendu jsme chtěli pokračovat i v dalším roce. Vybrat takovou lokalitu, která bude s pověstmi spjata a zároveň je i jaksi přírodovědně atraktivní, není v našem okolí a kraji problém. Říkali jsme si proto, proč nezahájit výletní sezónu již o trošičku dříve – a to na přelomu února a března. V tuto dobu je totiž možné pozorovat za určitých podmínek geologicky zajímavý jev na vrchu Boreč v Českém středohoří (nedaleko Lovosic). Z nitra kopce uniká teplý vzduch, místo v zimě kouří a hřeje. Možná právě to zapříčinilo, že je vrch odpradáвна spojován s magickými úkazy a lidé se mu v dřívějších dobách vyhýbali. Jen kněžna Libuše se na místě prý nebála a hovořila odsud s bohy.

Plán byl jasný, tuto zajímavou lokalitu musíme navštívit! Ale jak se ukázalo, nejsou muzejníci obdařeni schopnostmi kněžny Libuše a není v jejich silách zajistit vhodné klimatické podmínky pro sledování dýmajících trhlín. Tento jev lze totiž pozorovat pouze při teplotách pod $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$, jinak není viditelný. Co si budeme povídat, ani charismatický entomolog Jirka Spruzina či další tradiční účastník našich putování, botanik Petr Bultas, by svými zajímavostmi o této lokalitě v zimní krajině nedokázali vykompenzovat nepřítomnost slibovaného jevu. A tak se přešlo na jinou variantu...

Tou variantou byl vrch podobného názvu, Bořeň u Bíliny. Jde sice o nedýmající vrch, přesto z hlediska přírodovědného velmi zajímavý. Přípravy byly svědomité, a tak jsme vyrazili na průzkum terénu. Již prvotní seznámení rozhodlo. Na některých místech nás oslnily lány dymnivek, objevovaly se také lilie, koniklec luční a další typické jarní rostliny, jako je prvosienka jarní, violka trojbarevná, sasanka hajní i jaterník podléška. Lokalita měla skutečně co nabídnout a výletu nestálo nic v cestě.

V sobotu 21. 5. 2016 jsme se tedy vydali vlakem do Bíliny. Skupinka 12 turistů, my muzejníci a dva muzejní psi maskotí. Vše nám bylo příznivě nakloněno. Týden před výletem byly obnoveny texty v naučné stezce, počasí

vyšlo na jedničku. Dokonce jsme objevili pozůstatky zaniklé alpské zahrady, kterou jsme při první návštěvě minuli. Zahrada zde byla budována v letech 1929–1933 Franzem Kotrbou.

Cestou jsme se zastavovali na pravidelná informační okénka, kochali se krásnými výhledy na mosteckou krajinu a přeli se o názvy vrcholů a kopců rozprostírajících se před námi. Účastníci exkurze byli seznámeni také s vulkanickým původem této krajinné dominanty a geologickými zajímavostmi – např. mohutnou sloupcovitou odlučností znělce, rozeklanými skalními věžemi vzniklými mrazovým zvětráváním, i mohutnými suťovisky. U vrcholku Bořně jsme měli možnost spatřit skvost této lokality, hvězdnicí alpskou, kterou můžeme v ČR potkat jen na dalších čtyřech místech. Na své si přišli i milovníci motýlů. Při zpáteční cestě jsme narazili na čerstvě vylíhnutou samici martináče bukového. „*Zatímco samec prudce poletuje v pozdně dopoledních a poledních hodinách v květnatých bučinách, samici lze spatřit velice výjimečně, protože zpravidla pouze sedí u paty živné rostliny...*“ poučil nás entomolog Jirka Spružina. Měli jsme to ale štěstí.

Zastávka s výkladem o hmyzích obyvatelích skalní stepi a s výhledem na sopečné vrchy v okolí (foto J. Preclík)

1) Kokořík vonný, 2) pilát lékařský, 3) motýl čeledi modráskovitých (Lycaenidae) na rostlině z čeledi hvězdnicovitých (Asteraceae), 4) mandelinka druhu *Cryptocephalus quatuordecimmaculatus* sedící na odkvetlém konikleci, 5) okrotice bílá (foto J. Preclík)

A jak je to s tím spojením Bořně a Starých pověstí českých? Podle jedné z legend dala název vrchu „Bořena“, manželka knížete Kroka. Krátce po jeho smrti nešťastně bloudila krajem, až uviděla tuto skálu. Vystoupila na vrchol, pohlédla dolů, kde uviděla šedivou hlavu Kroka a vrhla se ze skály, do manželovy náruče. Vrch byl nazván po této kněžně.

S potěšením mohu konstatovat, že žádný z výletníků se z hory dobrovolně ani nedobrovolně nezřítíl a cestu jsme zakončili u vlakové stanice Bílina Kyselka, kde se mohli účastníci občerstvit tímto zdravotním nápojem a nebo dát – jako většina z nás – přednost chutnějšímu a pěnivějšímu moku.

NOC VE ZNAMENÍ PRUHOVANÉHO TRIČKA

Martina Kaucká

Co muzejník, to srdcem labský vlk? Dost možná to tak během letošní muzejní noci bylo. Je až neuvěřitelné, kolik atraktivních možností, jak tuto noc vyplnit, se před námi výběrem výstavy Plavba na páře jako stěžejního tématu muzejní noci objevilo. V pruhovaných tričkách, hnaní parou, jsme to skutečně rozjeli...

Před branami muzea se již v odpoledních hodinách, jako „malá“ ochutnávka na hlavní chod, otevřela **labská pláž**. Počasí bylo ten den skutečně vydařené, a tak nic nebránilo tomu, uvelebit se do plážových lehátek, vychutnávat zmrzku z pojízdného zmrzlinářského vozíku, zahrát si pár deskových her či dočasně vyzdobit křídou jindy rušnou, nyní muzeem zabranou Brněnskou ulici svým výtvarným projevem.

Troufám si říct, že v muzeu našli tu noc návštěvníci vše, co k vodě, šířákům a jejich životu patří. Právě na život jedné posádky parníku jsme se mohli podívat blíže díky Činohernímu studiu a jejich **scénickému čtení hry**

Muzejníci, tentokrát „pod parou“ (foto J. Preclík)

Muzejní noc 2016 (foto na této dvojstraně J. Preclík)

Haška, Kishe a Longa „Z Karlína do Bratislavy parníkem Lanna 8 za 365 dní.“

Chlapi od vody a fyzická námaha jdou ruku v ruce. Dřinu a pot zakusili ti, kteří se rozhodli vyzkoušet **veslařský trenážer**.

Jedna skutečně spíše mužská libůstka byla návštěvníkům podána od dvou největších muzejních zasvěcenců. Řeklo se snad vše, co se tabáku, dýmek a jejich výroby týká. Vlastně, jak je oba znám, tak určitě ještě mnoho dalšího, co s **fajfkařskou kulturou** souvisí i nesouvisí. K ovonění také pečlivě vybrali několik druhů tabáků a v prosklené vitrině se nacházelo pár sběratelsky cenných dýmčiček.

Ani na děti se nezapomínalo. Nejen že se tvořily lodičky z papíru, ono se i malovalo na labské kameny. Každý malý námořník mohl odejít s nefalšovaným falešným námořnickým tetováním. **Air brush tetování** bylo oblíbené ale i mezi dospělými a nejčastějším motivem byla samozřejmě kotva a kormidlo.

Co by to bylo za šířácký život, bez trochy té chlapské zábavy... Od 22. hodiny začal „**pikantnější program s hvězdičkou**“. Žádné skandály se ale neděly, muzeum si zachovalo svou tvář a vše probíhalo s velkou dávkou

humoru a nadsázky. Již menší ochutnávku nabízel „Hampejzbox“ pro oko plnoletých. Stereokotoučky v něm ukrývaly cenzurované fotografie k lehkému pousmání či mírnému začervenání se slabších povah. S písněmi hamburských prostitutek nás seznámili herci Činoherního studia a jarmareční píseň „Ústecké buchty“ jsme měli možnost zaslechnout z úst Maxe Fische a jeho Panoptika.

K této příležitosti osvětlené atrium muzea nikdy nevypadalo lépe. Konečný dojem z celé noci umocňovala pastva pro uši i mlsné jazýčky. K poslechu nám hrál Savoy jazz band, k zakousnutí tematičtí **utopenci** (a mnohé další) a na spláchnutí děčínské **pivo Kapitán**. Pro opravdové fajnšmekry nechyběla **ochutnávka rozličných druhů rumu**.

Poslední slovo na závěr si ponechal kurátor výstavy Plavba na páře Martin Krsek, který nám představil osud nejslavnějšího ústeckého utopence Heinricha Lumpeho.

LETNÍ ČÍTÁRNA

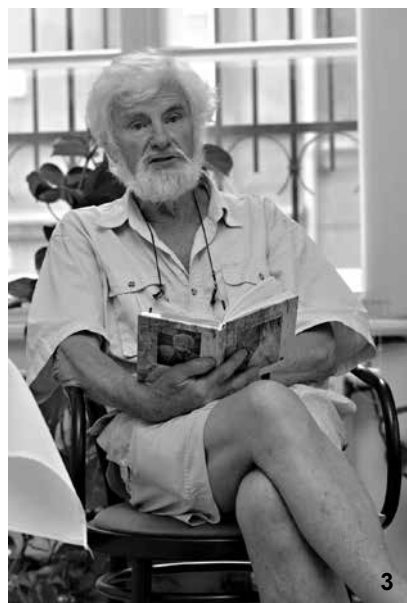
Martina Vodáková

V parném týdnu mezi 19. až 22. červencem otevřela muzejní knihovna na terase letní čítárnu. Jednalo se sice o **první ročník**, ale návštěvnost přesáhla naše očekávání. Atrium muzea se proměnilo v oázu klidu se stínnými i sluncem prozářenými místy. Každý čtenář si mohl vypůjčit a pročíst knihy, zahrát si stolní hry, anebo jen tak nasávat letní pohodu. Pro posílení náruživých čtenářů a hráčů byla po celou dobu k dispozici muzejní kavárna. Setrvat u nás mohli vždy od 9 do 17 hodin.

Lenošení na terase však mohlo být pro někoho po čase náročné. V takovém případě si mohl v muzejní klubovně prohlédnout výstavu fotografií „z lezení“ Jiřího Taxise Svobody a v knihovně na návštěvníky čekala výstavka publikací muzejní knihovny Parníkem po Labi. Menší čtenáři měli možnost navštívit výstavu ilustrací, kreseb a 3D-objektů z dětského časopisu Raketa. Pro nadšence tu byla ještě jedna speciální nabídka – v případě zájmu je knihovnice rády zavedly do veřejnosti nepřístupných částí knihovny a jejich tajemných zákoutí.

Celý týden byl nabit zajímavým doprovodným programem. V úterý 19. července se v muzejní klubovně konala **beseda s Jiřím Taxisem Svobodou**. Poutavé povídání autora se opřelo i o jeho (zde vystavené) fotografie. Zároveň byla ke koupi kniha Paměti, která v sobě nese Taxisovy vzpomínky. Středa 20. července byla věnovaná těm nejmenším. Atrium ožilo díky akci **Muzeum čte dětem**, která v sobě zahrnovala četbu pohádek s návaznými aktivitami. Nejvíce nadšení vzbudila výroba rakety a následné ostré starty. Čtvrtek 21. července byl zasvěcen dílu **Lud'ka Markse**, představitele nejmladší básnické generace undergroundu. Program uzavřelo v pátek 22. července **promítání mysteriózní detektivky SCHMITKE**, která nás zavedla na vrcholky Krušných hor a v hlavách nám nadělala pořádný zmatek.

1) Letní čítárna ve venkovním atriu muzea – dokonce i samotné knihovnice se nechaly na chvíli zlákat příjemnou atmosférou venkovního posezení, 2) autorské čtení Lud'ka Markse, 3) beseda s horolezcem Jiřím Taxisem Svobodou (foto J. Preclík)

6. ÚSTECKÝ DEN PORCELÁNU

Kateřina Šimová

Je pátek ráno 2. září 2016 a v ústeckém muzeu by se napětí dalo krájet. Kolik jich bude? Co budou chtít? Vezmou si všechno? Narovnat, urovnat, doplnit, naaranžovat... a čekat. Poslední napadané lístky majestátní lípy jsou sebrány, vše je jak má být, připravené, na chodbách je podezřelý klid. Prodejci netrpělivě přešlapují u svých stánků, v rukách svírají hrnky plné čaje, sledují hodinky, kdy už to vypukne? Nedočkaví návštěvníci se řadí u vchodů do muzea, generální ředitel firmy Český porcelán, a.s., Ing. Vladimír Feix je připraven použít své olbřímí porcelánové nůžky a přestřihnutím modré stuhy zahájí 6. ústecký den porcelánu. A už je deset hodin! Páska padá k zemi a do atria proudí desítky, stovky, tisíce lidí.

Mezi davy se proplétá buclatý hrnek s motivem pravého cibuláku, snažící se dostat ven z muzea a v ulicích města lákat kolemjdoucí na poctivý český porcelán. Každý návštěvník porcelánových dnů obdrží ke vstupence i v letošním roce dárek – originální porcelánový hrneček, tentokrát s motivem paroplavby na českém Labi. Ten, kdo by nechtěl nakupovat, může se jen kochat nádhernými výrobky. Každý stánek nabízí jiný druh porcelánu – jeden cibulák, druhý nedekorovaný bílý porcelán, jiný zdobený pomněnkovými motivy, další zase hrnky nejrůznějších velikostí a tvarů, s obrázky pejsků, kočiček, květin, malbami od Sylvie Prchlikové. V nabídce nechybí talíře i misky, z nichž si každý může sestavit jídelní soupravu, buclaté konvičky na čaj, tácy i podnosy na nejrůznější pochutiny a cukroví, adventní svíčky, zápékačí mísy... zkrátka vše, co je v domácnosti potřeba a lahodí oku. Kdo by rád koupil originální a nevšední dárky, má na výběr z produktů manufaktury Royal Dux z Duchcova – výrobce figurálního porcelánu. O zpříjemnění nákupů se postarala kapela Albis Jazz Band, jejíž jazzovo-swingový repertoár potěší všechny věkové kategorie. Atriem se pomalu dál a dál line vůně grilovaných klobásek, které je možné zapít poctivým pivem Teplického pivovaru. Aby ani děti nezahálely, je pro ně připravena také doplňková dílnička a pro ostatní zájemce ukázka retuše a dekorování porcelánu. Den se pomalu začal překlápět do večerních hodin a s ním se chýlil ke konci i 6. ústecký den porcelánu. Více než dva tisíce návštěvníků mělo možnost shlédnout práci českých rukou a odnést si domů pravý poctivý porcelán. Za rok na viděnou!

Atrium muzea plné porcelánu, hudby a spokojených návštěvníků (foto J. Preclík)

ÚSTECKÉ MUZEUM OBNOVILO ČLENSTVÍ V ICOM

V roce 2016 obnovilo Muzeum města Ústí nad Labem své členství v ICOM (Mezinárodní rada muzeí). ICOM je nej-

větší profesní mezinárodní organizací na světě. V současné době má kolem 35 000 individuálních členů a více než 20 000 institucionálních členů ve více než 170 státech. Český výbor ICOM vznikl v roce 1994 jako nástupnická organizace Československého výboru ICOM, který byl v roce 1946 jedním ze čtrnácti zakládajících členů Mezinárodní rady muzeí ICOM.

Hlavním posláním Českého výboru ICOM je podpora zapojení českých muzejních pracovníků do mezinárodní komunity. Podporuje především účast na konferencích mezinárodních výborů ICOM v zahraničí nebo jejich pořádání u nás, dále výstavní a publikační aktivity s mezinárodním přesahem. Jedním ze základních dokumentů ICOM je Etický kodex pro muzea, ve kterém jsou uvedeny základní standardy profesionální práce a činnosti muzeí a jejich zaměstnanců. Vstupem do organizace ICOM přijímají její členové Etický kodex jako závazný dokument své činnosti. V roce 2013 byl doplněn Etickým kodexem pro přírodovědná muzea. (Václav Houfek)

GLORIA MUSAEALIS PRO MUZEUM MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM

Od roku 2002 pořádá Ministerstvo kultury České republiky ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR a Českého výboru ICOM Národní soutěž muzeí Gloria musaealis. Soutěž má tři kategorie: Muzejní výstava roku, Muzejní publikace roku a Muzejní počin roku, spolu s nimi jsou také udělovány Ceny Českého výboru ICOM. Jedná se o nejprestižnější ocenění v oblasti českého muzejnictví.

V historii této soutěže bylo Muzeum města Ústí nad Labem oceněno již několikrát. V kategorii Muzejní počin roku 2004 získalo zvláštní cenu za projekt „Rok trpaslíka“, v kategorii Muzejní výstava roku 2006 získalo zvláštní cenu za projekt „Ústecká NEJ“ a v kategorii Muzejní počin roku

Cena Gloria musaealis (foto J. Preclík)

2008 získalo Muzeum města Ústí nad Labem 2. místo za projekt „Zapomenutí hrdinové“.

V letošním roce se Muzeum města Ústí nad Labem dočkalo nejvyššího ocenění v nejprestižnější kategorii soutěže Muzejní výstava roku 2015, a to za výstavu „**Tenkrát na severozápadě**“ – rok 1945 v Ústí nad Labem a okolí, která se uskutečnila od 30. září 2015 do 17. dubna 2016. Jak uvedla porota soutěže ve svém hodnocení „...*Muzeum tak významně napomohlo aktuálnímu úsilí o nezaujatou reflexi minulosti a vyslovilo se i k trvajícím nebezpečím její ideologizace. K působivosti výstavy přispěla nápaditá, konceptuálně pojatá instalace navržená Richardem Loskotem. Ta se zaměřila na emocionální účín exponátů, zvláště tzv. sudetského pokladu z Libouchce. Z jeho objevu, spjatého se silným osobním příběhem posledního majitele, učinila výstavní prezentace expresivní memento našeho vyrovnání se s minulostí.*“

Předávání cen se uskutečnilo 18. května 2016 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze, cenu předal ministr kultury Daniel Herman, za ústecké muzeum ji převzali kurátor výstavy Tomáš Okurka, autor výtvarné koncepce výstavy Richard Loskot a ředitel ústeckého muzea Václav Houfek. Ocenění je prezentováno veřejnosti v rámci výstavy „Již 140 let“, kterou je možné

navštívit od 4. září do 31. prosince 2016 v Muzeu města Ústí nad Labem.
(Václav Houfek)

PROJEKT ZPŘÍSTUPNĚNÍ ŠIKMÉ VĚŽE

Zpřístupněná věž kostela bývá u velkých měst očekávanou turistickou atrakcí. Byť jde často o uživatelsky nepříliš komfortní službu, kde se turista musí vypořádat až s krkolomnou komunikací přizpůsobenou původní dispozici, představuje zároveň velmi vyhledávaný turistický cíl. Ústí nad Labem je město s omezeným turistickým ruchem a pověstí poznamenanou klišé o „špinavém a smradlavém městě chemických továren“. Podobná atrakce by tuto neblahou image města pozitivně ovlivnila. Navíc, když onou věží je tzv. **šikmá věž gotického kostela Nanebevzetí Panny Marie**. Tato věž sama o sobě zaujímá už dlouhodobě v oficiálních propagačních materiálech města i kraje místo významné turistické kuriozity s dramatickým osudem památky poškozené bombardováním na konci druhé světové války, kdy se po zásahu několika leteckých pum věž vyhnula od vertikály o dva metry a pasovala se na nejšikmější věž střední Evropy. Ve spojení s bohatou historií městského kostela, sahající do 13. století, a jménem slavného architekta Josefa Mockera, který v rámci architektonického vývoje dovršil stavbu na začátku 20. století do současného vzhledu, to činí šikmou věž dominantou města s velkým a doposud chabě využitým turistickým potenciálem.

Myšlenka na zpřístupnění věže není úplně nová, skupina složená z ústeckých historiků a architektů o ní mluví už zhruba deset let. Avšak doposud se nedařilo její realizaci nikam posunout. Vše troskotalo na nezájmu politické reprezentace města a majitele objektu, římskokatolické církve. Teprve, když se nápadu ujala Ústecká komunitní nadace, daly se věci do pohybu. Nadace na sebe vzala organizaci projektu i získání finančních prostředků. Celý projekt navíc povýšila o komunitní rozměr, neboť na zpřístupnění věže se skládají sami Ústečané prostřednictvím symbolického zakoupení schodu. Dnes má projekt i jednoznačnou podporu církve.

Vzhledem k tomu, že je kostel památkově chráněnou budovou s mimořádným významem pro dějiny města a iniciátoři projektu působí jako místní historici a architekti, od počátku se úvahy nesly v duchu maximálního respektu k památkové hodnotě objektu. Jako nejvýhodnější řešení po dlouhých diskusích vyšlo obnovit vnější schodiště na věž, které se zřítilo roku

1945 při bombardování a nebylo nikdy znovu vystavěno. Tím byla věž prakticky odříznuta od přirozeného přístupu a jedinou spojnicí zůstal krkolomný průlez z krovu nad chrámovou lodí. Zřícené schodiště tvořilo přístavek v rohu mezi věží a chrámovou lodí a bylo Mockerovým novotvarem. Zůstal po něm jen zaslepený dveřní otvor v druhém nadzemním podlaží. Z diskusí dále vzešlo, že by bylo ideální vztyčit schodiště konstrukčně nezávislé na věži kostela, tedy samonosné, nepříliš hmotné, snadno demontovatelné. Zároveň by mělo splňovat nejvyšší nároky architektonické, tedy mělo by být svébytné, originální, efektní a přitom ohleduplné ke středověké památce. Takové specifické požadavky odpovídají právě tvorbě jednoho z nejznámějších českých architektů současnosti **Martina Rajniše**, který vyniká coby autor řady unikátních dřevěných konstrukcí (např. Česká poštovna na Sněžce). Za ně obdržel několik prestižních českých i mezinárodních ocenění. Po oslovení se této výzvy nadšeně ujal.

Výsledkem práce jeho ateliéru „Huť architektury“ je odvážný a přitom respektuplný návrh subtilní samostatně stojící dřevěné věže s dvojitým točitým

Architekt Martin Rajniš představil svůj návrh k obnově přístupu na kostelní věž pomocí originální dřevěné konstrukce (foto J. Preclík)

Před zpracováním architektonických návrhů prošla věž podrobným zmapováním pomocí speciálního 3D skeneru (foto J. Preclík)

schodištěm umožňující oddělit zvlášť oba provozní směry. Tento návrh posuzovala vědecká rada Národního památkového ústavu Územního pracoviště v Ústí nad Labem a konstatovala, že je z hlediska památkové ochrany kostela akceptovatelný. V procesu hledání vhodného řešení zatím zůstává uspořádání uvnitř věže. Rajnišův návrh počítal s odstraněním starého dřevěného schodiště z období přestavby věže kolem roku 1900 a nahrazením této konstrukce novým točitým schodištěm opět umožňujícím oddělit směry provozu nahoru a dolů. Nové schodiště by přivedlo návštěvníky pod patro se zvony, kam dle návrhu dál pokračoval žebřík. Úzké schody kolem historické konstrukce zvonové stolice by pak vrcholily v někdejší bytě zvoníka, který architekti navrhnou zbavit příček a stropu a vytvořit z něho vyhlídkový a expoziční prostor. Takto podstatné zásahy do vnitřního uspořádání věže však památková rada rozporuje a aktuálně se hledá řešení, jak při zachování historických konstrukcí zajistit bezpečný přístup do nejvyššího patra věže.

Zpřístupněním věže by veřejnost dostala příležitost obdivovat zblízka skrytou tvář Mockerovy architektury, unikátní soubor zvonů z vrcholného středověku, z nichž jeden nese portrét Jana Husa, i kochat se výhledem na

město z někdejšího bytu zvoníka. Další minimálně známou atrakcí interiéru věže jsou vnitřní konstrukční zásahy z dílny slavného autora železobetonových konstrukcí Bedřicha Hacara, který zaštitil zajištění staticky silně narušené věže v době, kdy se tehdy věnoval válkou poškozeným památkám, například klášteru v Emauzích. Jeho tvorba v podobě několika železobetonových límců a ocelových táhel tu sice není architektonicky tak výrazně formovaná jako právě v Emauzích, přesto zůstává atraktivní a dramatická. Vrchol prohlídky představuje fyzická ukázka šikmosti věže, kdy podlaha v posledním patře je natolik nahnutá, že po pouhém položení lahve na zem se ta vlastní vahou a překvapivě rychle odválí do kouta. (Martin Krsek)

V DOMĚ SCHLATTNEROVÝCH V LIBOUCHI BYLA OBJEVENA DALŠÍ SKRÝŠ

V budově mateřské školy v Libouchci, která do roku 1945 patřila zámožné rodině Schlattnerových, byl v červenci 2016 objeven trezor a v něm ukryté dokumenty. Jedná se o další cenný nález v domě, ve kterém byla před rokem díky upozornění pana Rudiho Schlattnera odhalena skrýš s velkým množstvím předmětů ukrytých majiteli domu před odsunem v roce 1945.

Trezor zabudovaný ve zdi byl objeven při malování v jedné z místností mateřské školy. Byl překryt vrstvou sádry a několika přemalbami. Když jej dělníci otevřeli, zdál se být prázdný. Po důkladnějším prozkoumání byl však

Trezor v domě Schlattnerových (foto J. Preclík)

v trezoru odhalen ještě tajný prostor, ve kterém byly ukryty různé dokumenty. Trezor byl očividně po válce vypáčen. Pokud byly tehdy v trezoru nějaké dokumenty nebo cennosti, byly nejspíš odcizeny. Tajný prostor pod dnem sejfů zůstal však neodhalen.

V trezoru se nacházela například vkladní knížka, šekové knížky, pojišťovací

Dokumenty nalezené v trezoru (foto J. Preclík)

smlouvy, účty, ale také osobní korespondence majitele domu Franze Schlattnera či rodinné fotografie. Díky tomuto nálezu známe příběh rodiny Schlattnerových a osobnosti jejich členů opět o něco lépe.

Osudům rodiny Schlattnerových věnovala česká i zahraniční veřejnost velkou pozornost v létě roku 2015. Na obecním úřadě v Libouchci tehdy oznámil pan Rudi Schlattner, že pod střechou domu, kde dnes sídlí mateřská škola, ukryla jeho rodina před odsunem v roce 1945 velké množství předmětů. On sám se tehdy jako dvanáctiletý chlapec ukrývání účastnil. Za účasti liboucheckého starosty, ředitelky mateřské školy, archeologa z Archeologického ústavu Akademie věd a zaměstnanců Muzea města Ústí nad Labem byly potom předměty vyzvednuty a odvezeny do ústeckého muzea. Zde byly podrobně zdokumentovány a posléze vystaveny na výstavě Tenkrát na severozápadě, která se věnovala roku 1945 v severozápadních Čechách. Pan Rudi Schlattner se bohužel otevření výstavy nedožil, zemřel krátce před jejím zahájením. Silný příběh jeho rodiny měl velký podíl na tom, že výstava Tenkrát na severozápadě získala cenu Gloria musaealis jako nejlepší muzejní výstava roku 2015 v České republice. (Tomáš Okurka)

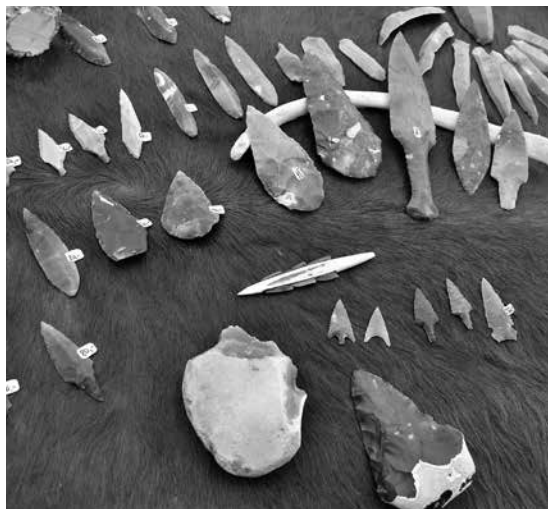
DEN ARCHEOLOGIE

Mezinárodní den archeologie se poprvé slavil v USA v roce 2011, o tři roky později se připojila také Česká republika a od letošního roku bude třetí sobota v říjnu patřit archeologii i v ústeckém muzeu. Rozhodli jsme se představovat archeologii a nejstarší dějiny lidstva pěkně od počátků, a proto bylo jako téma prvního ročníku zvoleno **období starší a střední doby kamenné** (paleolit a mezolit). Naši předci se tehdy živilí především lovem a sběrem a hlavním materiálem pro výrobu nástrojů byl kámen. Právě výroba, štípání, kamenných nástrojů představovalo hlavní tahák pro děti i dospělé. Do muzea jsme pozvali Petra Zítku, který se prací s kamenem živí a štípání různými technikami ovládá stejně dobře jako naši předci v době kamenné. Návštěvníci si pod jeho vedením štípání vyzkoušeli a domů si odnášeli vlastnoručně vyrobený pazourkový nástroj. Odpoledne proběhla přednáška Jana „Tondy“ Půlpána s titulem *Za posledními lovci*. „Tonda“ Půlpán mezolitem doslova žije – přišel dobově oblečený a s sebou si přinesl spoustu pomůcek,

„Tonda“ Půlpán návštěvníky svými znalostmi nadchnul (foto J. Preclík)

nástrojů, zbraní a oblečení. Většinu z nich umí vyrobit, všechny dokáže používat, poutavě vyprávěl a všechno bylo možné si osahat a vyzkoušet. Největší ohlas sklídila ukázka rozdělování ohně přímo v přednáškové místnosti. Že naši předci byli i umění znalí lidé, dokázala skupina Altsteinzeitliche Knochenklangbilder, která po celý den bavila návštěvníky pravěkou hudbou. Kdo se nestyděl, mohl si také zahrát, nástrojů z různých materiálů (kostí, rohů, mušlí, dřeva apod.) měli hudebníci dostatek. Nejmenší návštěvníci (a nejen ti) si z hlíny modelovali zvířata poslední doby ledové. (Eliška Wiesnerová)

Kamenné nástroje z dílny Petra Zitky
(foto J. Preclík)

Pravěká hudba naživo (foto J. Preclík)

ZEMŘEL VLADIMÍR ŠTĚRBA

Vladimír Štěrba se narodil v Ústí nad Labem dne 22. září 1951. Zde prožil své dětství a mládí, základní školní docházku absolvoval na 2. Základní devítileté škole v Brněnské ulici u Smetanových sadů v Ústí nad Labem. V roce 1970 se vyučil na Odborném učilišti spojů v Ústí nad Labem a v roce 1980 složil maturitní zkoušku na Střední průmyslové škole v Ústí nad Labem, kde studoval obor elektroenergetika.

Od roku 1970 až do roku 2009 pracoval Vladimír Štěrba nejdříve jako spojový montér, později jako samostatný technik, mistr a konstruktér okruhů pro mezinárodní sítě. Mimo jiné se také od samého počátku podílel na digitalizaci sítí. Po celou dobu byl zaměstnán u telekomunikačních společností od Obvodní správy pošt a telekomunikací přes Okresní správu spojů v Ústí nad Labem, Český Telecom až po Telefónicu O2, a.s. V roce 2010 nastoupil Vladimír Štěrba do Muzea města Ústí nad Labem, aby se jeho hlavním úkolem stalo technické převzetí právě rekonstruované muzejní budovy a následně její správa. Od prosince 2014 byl Vladimír Štěrba také vedoucím provozního oddělení ústeckého muzea.

Vladimír Štěrba byl ve své práci spolehlivý a obětavý, odpovědně přistupoval ke všem úkolům i mimořádným událostem. Ve své práci v ústeckém muzeu zúročil své dlouholeté životní a pracovní zkušenosti, patřil ke skutečným profesionálům ve svém oboru. Bez jeho odpovědného úsilí by nebylo možné naplňovat základní úkoly muzejní práce, ať už v oblasti péče o muzejní sbírky, nebo při realizaci výstavních a kulturních programů.

Vladimír Štěrba byl jako rodilý Ústečan hrdý na své rodné město a měl velmi pozitivní vztah k jeho

Vladimír Štěrba (foto J. Preclík)

historii. Nakonec i on sám byl pro své kolegyně a kolegy neocenitelným zdrojem informací a vzpomínek na každodenní život v Ústí nad Labem od 50. let 20. století. Svým způsobem návrat v čase prožil Vladimír Štěrba i při správě muzejní budovy, kterou do roku 1967 navštěvoval jako žák 2. ZDŠ, která v této budově tehdy sídlila. Vladimír Štěrba zemřel náhle dne 28. června 2016. Poslední rozloučení se konalo 4. července 2016. (Václav Houfek)

POŠTOLKY V ÚSTECKÉM MUZEU

Muzeum města Ústí nad Labem se v rámci svých odborných aktivit dlouhodobě zabývá podporou sokolů stěhovavých (*Falco peregrinus*). Pracovníci muzea pomáhají především instalací speciálních budek na výškových stavbách. V Ústí se už podařilo přilákat sokolí pár na komín Teplárny Trmice.

Budova muzea ale není pro sokoly dostatečně vysoká, a tak se muzejníci alespoň pokusili o podporu menšího a hojnějšího příbuzného – poštolky obecné (*Falco tinnunculus*). Na římsu budovy orientovanou do venkovního atria byla na jaře roku 2015 umístěna dřevěná budka. V roce 2015 si poštolky vybraly jiné hnízdiště, ale letos zde zahrnily a úspěšně vyvedly čtyři mláďata. Umístění v atriu se nakonec ukázalo jako velmi vhodné. Těsně po vyvedení mláďat z budky ještě poštolky nelétají dobře, a tak se stalo, že jedno mládě skončilo na zemi. Naštěstí atrium muzea je velmi klidné a následující den již bylo mládě zpátky na římsu. Další zajímavostí letošního hnízdění bylo soužití s holubou hřivnáčí (*Columba palumbus*). Ti v atriu muzea hnízdí již třetím rokem. V minulých letech vždy osídlili jednu ze dvou lip a i letos to na začátku hnízdění vypadalo podobně. Samice začala stavět hnízdo na lipě. Po dvou dnech si to ale rozmyslela, hnízdo rozebrala a postavila ho na římsu za okapem přímo nad budkou pro poštolky. V té době o ni poštolky ještě nejevily zájem. Ale v době, kdy už samice hřivnáče seděla na vejcích, si

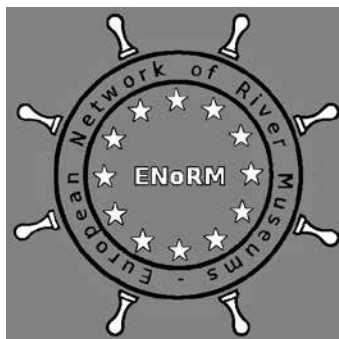

Mládě poštolky na hnízdě v atriu muzea
(foto J. Preclík)

poštolky budku vybraly a rozhodly se, že o spolubydlící o patro výše nestojí. Začaly holuby vyhánět z hnízda, ti se ale nedali a úspěšně vyvedli své mladé. V muzeu to žije – a to doslova, uvnitř i venku – tak snad i příští rok bude na co koukat... (Václav Beran)

MUZEUM ČLEMEM EVROPSKÉ SÍTĚ ŘÍČNÍCH MUZEÍ

V letošním roce se Muzeum města Ústí nad Labem stalo oficiálním členem evropské sítě říčních muzeí (ENoRM – European Network of River Museums), založené v roce 2014 v polském Gdaňsku. Ve spolku je již 42 evropských organizací. Hlavním cílem uskupení je sdružovat muzea a muzejníky sdílející společné téma vnitrozemské vodní plavby – její historii i současnost, záchranu části loďářského dědictví, včetně prezentace této problematiky různorodou formou.

Tematické konference, pořádané od 6. do 8. října 2016 v Duisburgu, se zúčastnilo více než 30 účastníků z Německa, Belgie, Nizozemí, Rakouska, Francie, Litvy, Srbska, Polska a České republiky. Účastníky hostilo zdejší

Interiér budovy duisburského muzea, která původně sloužila jako kryté koupaliště. Bazény zde byly ponechány a staly se částí moderní expozice tvořící dva světy rozdělené „vodní“ hladinou (foto Z. Vařilová)

muzeum, specializující se na lodní dopravu, „Museum der Deutschen Binnenschiffahrt.“ V rámci tří denního programu byli formou samostatných prezentací představeni noví členové sdružení ENoRM, proběhly zajímavé přednášky, komentované exkurze a prohlídky vybraných expozic (Museum der Deutschen Binnenschiffahrt, expozice na plovoucí lodi Oscar Huber, Haniel Museum, návštěva místního přístavu a říčních kanálů, návštěva Landscape Park Duisburg Nord – komplex starých železáren jako průmyslové dědictví sloužící veřejnosti).

Muzeum města Ústí nad Labem na setkání reprezentovala Zuzana Vařilová s přednáškou o ústeckém muzeu, jeho historii a sbírkách, a historik Martin Krsek, který účastníkům představil aktuální výstavu „Plavba na páře“. V rámci diskuze byly účastníky probírány otázky týkající se vzájemné spolupráce, vzniku společné interaktivní databáze, součinnosti při tvorbě výstav i tištěných publikací, a možností podpory z fondů EU pro nadnárodní projekty. Účast na setkání byla pro muzejníky velmi inspirativní, zejména s ohledem na plánovanou stálou expozici i případné využití veřejného prostoru pro muzejní projekty. (red)

Vysloužilý parník Oscar Huber je rovněž součástí muzejní expozice (foto Z. Vařilová)

EXPONÁTY MĚSÍCE

Exponáty měsíce v období květen až říjen 2016:

květen	Panoramatické Ústí Karla Gottsteina
červen	Keramický reliéf z koupaliště Klíše
červenec	„Depot“ ze Svádova
srpen	Krása zavařovacích sklenic
září	Psík mývalovitý
říjen	Chráněné rostliny na území města Ústí nad Labem

Na první straně obálky:

Parník na Labi pod hradem Střekovem, pohlednice (1940)

Na druhé a třetí straně obálky:

Ilustrace z časopisů Věda a práce a Malý čtenář, Kniha české mládeže,
oba jsou k dispozici v muzejní knihovně

Na čtvrté straně obálky:

Kostra lodi z výstavy „Plavba na páře“ (foto J. Preclík)

**PŘÍSPĚVKY K ÚSTECKÉ VLASTIVĚDĚ
číslo 14**

Vydalo © Muzeum města Ústí nad Labem
2016

Tisk: Jiří Bartoš – SLON, spol. s r. o., Ústí nad Labem

Náklad: 500 výtisků

Redakce, grafická úprava a sazba: RNDr. Zuzana Vařilová, Ph.D.

Jazyková redakce: Ivana Bublíková

Redakční rada: Mgr. Václav Beran, Mgr. Václav Houfek, Helena Houfková,

Mgr. Martin Krsek, Mgr. Eliška Wiesnerová

Adresa: Muzeum města Ústí nad Labem, Masarykova 1000/3, 400 01

Ústí nad Labem, telefon: 475 210 937, web: www.muzeumusti.cz

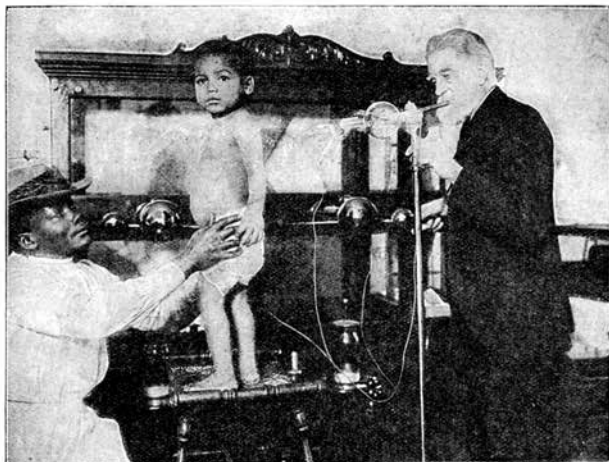
Evidenční číslo MK ČR E 10794

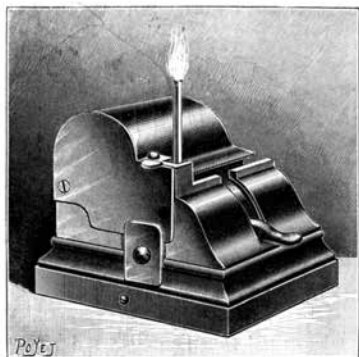
ISSN 1213-1873

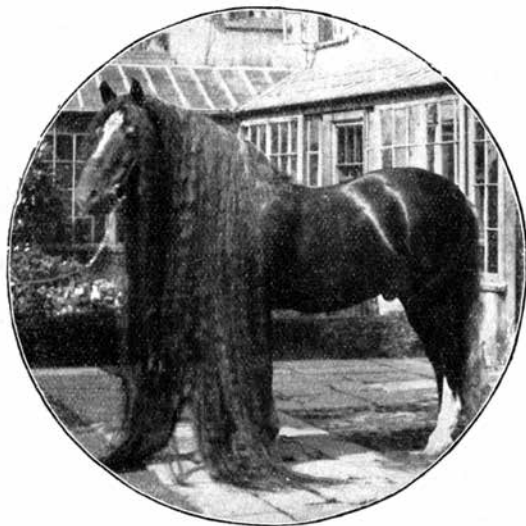
Chůze na kolech.

Bílění černočů.

Samočinný sárník s rozlehnutou sárkou.

Bohatá hřiva.

*Svět se mění, hřívý dorůstají a pokrok jde nezadržitelně
kupředu, existují však i dlouhodobé jistoty...
Jednou z nich je naše muzeum. Je tu pro vás již 140 let!*

*Vydalo Muzeum města Ústí nad Labem v roce 2016
ISSN 1213-1873*

www.muzeumusti.cz